

**KVEMO KARTLIDƏ YAŞAYAN AZƏRBAYCANLI
MƏHDUD İMKANLI İCMANIN TƏCRÜBƏSİ**

Sosial müdafiə mexanizmlərinə əlçatma

SOCIAL
JUSTICE
CENTER

Kvemo Kartlidə yaşayan azərbaycanlı məhdud imkanlı icmanın təcrübəsi

Sosial müdafiə mexanizmlərinə əlçatma

Sosial Ədalət Mərkəzi

Tbilisi, 2022

სენად აჩივ ცემიყუთ ფონდუნუნ (OSGF) დესტეი ილე ხაზირლანმისჟდირ, onun მამუნუნა ცაყბდეხ სოსილ ედალეტ მარკეზიდირ.

სენადდე სოყლენილენ ფიკირლერ დონორ ტესჟილათინ მოვყეყინი ეკს ეტიდრმეყე ბილერ.

რეჟბერ: Tamta Mikeladze

ტადყიყატყ: Mariam Caniaşvili

Elmi asistent: Aytac Xəlili

Redaktor: Medea İmerlişvili

Cild dizaynı: Salome Latsabidze

ტესჟილათინ ყაყილი იცაჟესი onადან, burada verilən materialı kommersiya məqsədləri üçün yenidən çap etmək, çoxaltmaq və ya yaymaq qadağandır.

Sitat qaydası: *Sosial Ədalət Mərkəzi, Mariam Caniashvili, "Kvemo Kartlidə yaşayan azərbaycanlı məhdud imkanlı icmanın təcrübəsi - sosial müdafiə mexanizmlərinə çıxış", 2022*

© Sosial Ədalət Mərkəzi

Ünvan İ. Abaşidze 12b, Tbilisi, Gürcüstan

Tel: +995 032 2 23 37 06

<https://socialjustice.org.ge/>

info@socialjustice.org.ge

<https://www.facebook.com/socialjustice.org.ge>

Mündəricat

Giriş	Error! Bookmark not defined.
Metodologiya.....	Error! Bookmark not defined.
1. Etnik azlıqların nümayəndəsi sağlamlıq imkanları məhdud şəxslərin servislərə əlçatması - əsas standartlar.....	6
1.1. Beynəlxalq standartların icmalı	6
1.2. Relevant milli standartlar	11
2. Sağlamlıq imkanları məhdud şəxslərin servislərə əlçatması – ümumi kontekst	16
3. Etnik azlıqların nümayəndələrinin servislərə əlçatması - Kvemo Kartlidə problemlər	18
3.1. Mərkəzi səviyyədə mövcud mexanizmlərə əlçatmanın mütəmadi problemləri - əsas kontekstin təsviri.....	18
3.1.1 Relevant statistik məlumatların olmaması	18
3.1.2 Dövlətin dil siyasəti	21
3.1.3. Məlumatlandırma azlığı və icma iştirakının olmaması.....	22
3.2. Mərkəzi səviyyədə mövcud mexanizmlərə əlçatma - əsas tendensiyalar	26
3.2.1. Sağlamlıq imkanları məhdud şəxs statusunun verilməsi - prosesdə mövcud problemlər	26
3.2.2. Sosial reabilitasiya və uşağa qayğı proqramına əlçatma	29
3.2.3. İşlə təminatda dəstəyin verilməsi tədbirlərinə əlçatma	33
Nəticə və əsas yanaşmalar.....	36
Təvsiyələr	Error! Bookmark not defined.

Giriş

Gürcüstanda mövcud sosial müdafiə sistemi uzun müddət çox nöqsanlı olub və bir sıra qrupları əhatə edə bilmir və onların gerçəkdən gücləndirilməsini, yoxsulluğun aradan qaldırılmasını və kənarlaşdırılmasını təmin edə bilmir. Dövlətin hərəkətsizliyi üzündən, sosial-iqtisadi cəhətdən həssas əhalinin üzləşdiyi sistemli problemlər dəyişməz qalır və hökumətin dərhal reaksiyasını tələb edir.

Sosial müdafiə sisteminin uğursuzluqları ən kəskin şəkildə bir və ya bir neçə həssaslığı olan insanlara təsir edir. Onlar dövlətin tam və ya qismən etinasızlığı şəraitində yaşayırlar və hər gün xidmətlərə coğrafi, maliyyə, fiziki əlçatma, xidmətlərin keyfiyyəti, xidmətlərin yetərinə olmaması, planlaşdırılması və həyata keçirilməsində ayrı-ayrı qrupların ehtiyaclarına etinasız yanaşmaq kimi problemlərlə üzləşirlər.

Sağlamlıq imkanları məhdud şəxslərin sosial-iqtisadi həssaslığı və müvafiq servislərə onların əlçatması həm Gürcüstanda, eləcə də qlobal şəkildə kəskin problem kimi ayrılır.¹ Dünya miqyasında bir çox ölkələr bu qrupların nümayəndələrinin ehtiyaclarının aşkarlanması və müvafiq dəstəkləyici servislərin formalaşması və ya inkişafına yönəlmiş sosial siyasət tədbirlərinə müraciət edirlər. Bunun da məqsədi məhdud imkanlı şəxslər və cəmiyyətin digər üzvləri arasında mövcud bərabərsizliyin qarşısının alınmasıdır.²

Digər tərəfdən, etnik azlıqların nümayəndələri, hətta başqa həssaslıq əlamətləri olmasa belə, sosial iyerarxiyada autsayder olaraq qalırlar, - cəmiyyətdən ən çox təcrid olunmuş və diqqətdən kənar qalan qruplardan biri kimi³. Ayrı-seçkilik yaradan qanunlara, siyasətlərə və təcrübələrə görə, onların çox vaxt zəruri xidmət və servislərə əlləri çatmır, bir sıra hüquq və azadlıqlardan tam və maneəsiz istifadə etməkdən məhrum olurlar və xüsusilə yoxsulluğa qarşı həssas olurlar.⁴ Amma etnik azlıqların hüquqlarının təmin edilməsinə dair diskursun ayrı-seçkiliyin qadağan edilmə prinsipindən kənara çıxması və effektiv siyasi və qurumsal mexanizmləri, o cümlədən pozitiv tədbirləri, ikili və ya çoxsaylı həssaslığı olan şəxslərin müdafiəsinə yönəlmiş ölçüləri, eləcə də etnik azlıqların konsultasiya və iştirakçı mexanizmləri və prosesləri özündə əhatə etməsi vacibdir⁵.

Sosial siyasətdəki uğursuzluqlar ikili və ya çoxsaylı həssaslığı olan məhdud imkanlı şəxslərə, o cümlədən etnik azlıqlardan olan məhdud imkanlı şəxslərə daha çox təsir göstərir.⁶ Onların xidmətlərə əlçatma problemləri munisipalitetlərdən fərqli olaraq, əhali ilə daha az əlaqəsi olan və onların ehtiyacları haqqında bilik səviyyəsi nisbətən aşağı olan mərkəzi hökumətlə münasibətdə daha aydın görünür.

Yuxarıda sözügedən problemlərə əsaslanaraq, qarşıdakı araşdırmanın məqsədi etnik azlığı təmsil edən məhdud imkanlı şəxslərin sosial müdafiə və müstəqil həyat mexanizmlərinə əlçatma baxımından mərkəzi hökumət səviyyəsində qarşılaşdıqları əsas problemləri müəyyən etmək və müvafiq tövsiyələr hazırlamaqdır. Bu sahədə dövlət siyasətini qiymətləndirmək və mövcud uğursuzluqları effektiv aşkarlamaq üçün tədqiqat sahəsi kiçildilmiş və diqqət Kvemo Kartlidə yaşayan etnik azərbaycanlı məhdud imkanlı şəxslərə yönəlmişdir. Buna

---

¹ Report of the independent expert on the question of human rights and extreme poverty, A/63/274, 2008, par. 40.

² Bax, misala: Report of the Special Rapporteur on the rights of persons with disabilities, A/70/297, 2015.

³ Report of the independent expert on the question of human rights and extreme poverty, Arjun Sengupta, E/CN.4/2005/49, 2005, 35-ci 14; Report of the independent expert on the question of human rights and extreme poverty, Arjun Sengupta, A/HRC/7/15, 2008, par. 28.

⁴ Report of the independent expert on the question of human rights and extreme poverty, A/63/274, 2008, par. 20, 31; OHCHR, Guiding Principles on Extreme Poverty and Human Rights, 2012, 3-cü 3.

⁵ Report of the Independent Expert on Minority Issues, A/67/293, 2012, par. 14.

⁶ Report of the independent expert on minority issues, Gay McDougall, A/HRC/13/23, 2010, par. 56.

baxmayaraq, mövcud problemlər sistemli və kompleks xarakterini nəzərə alaraq Gürcüstanda yaşayan digər etnik azlıqlarla münasibətdə də aktualdır.

Sosial Ədalət Mərkəzi ümid edir ki, araşdırma nəticəsində üzə çıxarılmış problemlər məhdud imkanlılar icmasına və onların hüquqları ilə məşğul olan etnik azlıqların nümayəndələrinə və qurumlara başqa istiqamətdə advokatlaşdırmaya rəhbərlik etmək imkanı verəcək. Bundan başqa, aşkar edilmiş problemlərin məzmun və miqyasını nəzərə alaraq, dövlət qurumlarını onların qısa müddətdə aradan qaldırılması üçün müvafiq tədbirlər görməyə çağırırıq.

Metodologiya

- Sağlamlıq imkanları məhdud statusunun verilmə prosedurları;
- Sosial reabilitasiya və uşağa qayğının dövlət proqramı və onda mövcud servisləri;
- İşlə təminatda dəstəyin verilməsi üzrə dövlət proqramı və onda mövcud xidmətlər.

Araşdırma ilə müəyyən edilən məsələlərin öyrənilməsində növbəti metodlardan istifadə etmişik:

- Beynəlxalq hüquqi sənədlərin (həm “sərt”, həm də “yumşaq” hüquq normaları), yerli qanunvericiliyin, siyasi sənədlərin, xidmətlərin məzmununun, ikinci dərəcəli mənbələrin öyrənilməsi yolu ilə beynəlxalq standartların və Gürcüstan kontekstinin təhlilini əhatə edən masaüstü araşdırma. Masaüstü araşdırma çərçivəsində Gürcüstanın İşğal Olunmuş Ərazilərindən Məcburi Köçkünlərin, Əmək, Səhiyyə və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi tərəfindən təşkilata təqdim olunan ictimai məlumatlar da təhlil edilib;
- məsələ ilə məşğul olan qurumların nümayəndələri, xüsusən də Gürcüstanın İşğal Olunmuş Ərazilərindən Məcburi Köçkünlərin, Əmək, Səhiyyə və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyinin nümayəndələri, eləcə də Gürcüstanın Xalq Müvəkkili Aparatının nümayəndəsi ilə fərdi müsahibələr;
- Kvemo Kartli bölgəsində işləyən və sağlamlıq, o cümlədən etnik azlıqlardan olan məhdud imkanlılarla iş təcrübəsi olan sosial işçilərlə fokus qrupu. Tədqiqatın məqsədlərinə əsaslanaraq, müsahibəyə mərkəzi hökumət səviyyəsində, xüsusən də Trafikinq Qurbanlarına Dövlət Qayğısı və Yardım Agentliyində işləyən sosial işçilər daxil edilib. Ümumilikdə 6 sosial işçi ilə müsahibə aparılıb;
- Kvemo Kartlidə yaşayan etnik azərbaycanlı sağlamlıq imkanları məhdud şəxslər və onların ailə üzvləri ilə fokus qruplar. Araşdırmaların məqsədindən irəli gələrək Marneuli, Bolnisi və Dmanisi munisipalitetində yaşayan 16 nəfərlə müsahibə aparılıb.

Araşdırma fokusundan irəli gələrək, bu proses çərçivəsində yalnız xidmətlərə çıxış qiymətləndirilmişdir, amma sağlamlıq imkanları məhdud şəxslər icması ilə aparılan fərdi müsahibələr və fokus qrupları, eləcə də Sosial Ədalət Mərkəzi tərəfindən illər ərzində aparılan çoxsaylı tədqiqatlar əsasında, mərkəzi və ya munisipalitet səviyyəsində xidmətlərin məzmunu və çatdırılması ilə bağlı nöqsanlar aydın görünür və bunun da aradan qaldırılması minlərlə insanın rifahının və müstəqil həyatının yaxşılaşdırılması üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

1. Etnik azlıq nümayəndələri olan sağlamlıq imkanları məhdud olan şəxslərin servislərə çıxışı - əsas standartlar

Etnik azlıq nümayəndəsi olan sağlamlıq imkanları məhdud şəxslər ikili və ya çoxsaylı həssaslıqlarını nəzərə alaraq, qlobal miqyasda ən görünməz və ayrı-seçkiliyə məruz qalan qruplardan biridir. Stiqma, təcrid edilmə, xidmətlərə daha az əlçatma - bunlar onların gündəlik üzləşdikləri çətinliklərdən yalnız bir neçəsidir. Hüquqların gerçəkləşdirilməsində yaranan problemlər onların sosial-iqtisadi vəziyyətinə xüsusilə mənfi təsir göstərir. Bir sıra beynəlxalq mexanizmlər göstərir ki, sağlamlıq imkanları məhdud olan etnik azlıqlar və onların ailələri üçün yoxsulluq şəraitində yaşamaq riskləri, habelə ümumi sosial-iqtisadi zəiflik yüksəkdir⁷ və buna görə də sosial müdafiə nöqsanlarına cavab verən ədalətli və inklüziv sosial siyasətin təmin edilməsini, və insanların fərdi ehtiyaclarına uyğun proqramları zəruri edir.⁸

Sağlamlıq imkanları məhdud olan şəxslərin müxtəlif xidmət növlərinə əlçatma sahəsində bir sıra müvafiq beynəlxalq standartlar mövcuddur ki, bunlar da bu istiqamətdə xidmətlərə çıxışın vacibliyini (o cümlədən **dil**, coğrafi, maliyyə və fiziki imkanlar) və dövlətin öhdəliklərini ətraflı təsvir edir. Bununla belə, beynəlxalq standartlar sağlamlıq imkanları məhdud olan şəxslərlə bağlı hər hansı siyasətin formalaşdırılması və ya həyata keçirilməsi prosesində insan hüquqlarına əsaslanan yanaşmaların nəzərə alınmasını aydın şəkildə göstərir. Bu cür yanaşma, digər prinsiplərlə yanaşı, imkanları məhdud olan şəxslərin ikili və ya çoxsaylı zəifliklərinin nəzərə alınmasını və qanunvericilikdə, siyasətdə və ya praktikada müxtəlif qrupların müxtəlif ehtiyaclarını əks etdirməyi əhatə edir⁹.

1.1. Beynəlxalq standartların icmalı

Etnik azlıqların nümayəndəsi olan sağlamlıq imkanları məhdud şəxslərin servislərə maneəsiz çıxış məsələləri bir neçə mühüm beynəlxalq standartlara aiddir və bu istiqamətdə dövlət öhdəliyinin məzmunu və xarakterini izah edir. O cümlədən BMT-nin Məhdud İmkanlı Şəxslərin Hüquqlarının Konsepsiyası, iqtisadi, sosial və mədəni hüquqlar haqqında beynəlxalq pakt, eləcə də Avropa Şurasının milli azlıqların müdafiəsi haqqında çərçivə-konvensiyası. Sağlamlıq imkanları məhdud şəxslərlə və etnik azlıqlarla bağlı BMT-nin sabit inkişaf məqsədləri və 2030-cü ilin gündəliyində bir neçə mühüm standart verilir və bu da müxtəlif qruplara aidyyətdən, o cümlədən imkanların məhdudluğundan, etnik aidyyətdən, mənşə, dini və iqtisadi statusdan asılı olmayaraq, hər bir insanın gücləndirilməsi və sosial, iqtisadi və siyasi inklüziyaya dəstəyin verilməsi zərurətini göstərir.¹⁰

Bu sahədə ən mühüm standartı BMT-nin Sağlamlıq İmkanları Məhdud Şəxslərin Hüquqları Konvensiyası təyin edir. Preambulada müxtəlif mənsubiyyətlərə, o cümlədən etnik mənşəyə görə məhdud imkanlılar icmasının üzləşdiyi narahatedici çətinliklər və ayrı-seçkilik qeyd olunsa da, sənəd etnik azlıqları təqdim edən sağlamlıq imkanları məhdud olan şəxslərlə bağlı ayrıca müddəaları əhatə etmir. Konvensiya ilə yanaşı, beynəlxalq səviyyədə müxtəlif alətlər və mexanizmlər də məhdud imkanlı etnik azlıqların üzləşdiyi çoxşaxəli ayrı-seçkiliyə və qısnamaya diqqəti yönəldir və dövlətləri bu problemi həll etmək və bu şəxslərin də başqaları kimi, hər hansı hüquq və azadlıqlarla bərabər faydalanmalarını təmin etmək üçün müvafiq qanunvericilik və siyasət

⁷ Committee on the Rights of Persons with Disabilities, Concluding observations on the initial report of Kenya, CRPD/C/KEN/CO/1, 2015, par. 49; Committee on the Rights of Persons with Disabilities, Concluding observations on the initial report of Slovakia, CRPD/C/SVK/CO/1, 2016.

⁸ Report of the independent expert on the question of human rights and extreme poverty, Magdalena Sepúlveda Carmona, Mission to Viet Nam, A/HRC/17/34/Add.1, 2011, par. 101.

⁹ *bax*: Report of the Special Rapporteur on the rights of persons with disabilities, A/HRC/34/58, 2016.

¹⁰ 2030 Agenda for Sustainable Development, Target 10.2, <https://bit.ly/3DVS2kD>.

tədbirlərini görməyə çağırır.¹¹ Qeyd etmək lazımdır ki, ayrı-seçkilikdən danışıarkən beynəlxalq mexanizmlər xüsusilə etnik azlıqları təmsil edən məhdud imkanlı qadın və uşaqları dövlət tərəfindən ən diqqətdən kənar qalan və həssas qruplardan biri kimi vurğulayır və bunun üçün də effektiv tədbirlər həyata keçirilməlidir.¹²

- Servislərə çıxışın təmin edilməsi

Sağlamlıq imkanları məhdud olan, o cümlədən etnik azlığı təmsil edən məhdud imkanlı şəxslərin cəmiyyətin qalan hissəsinin ictimai həyatında bərabər iştirakının təmin edilməsi, habelə onların hüquq və azadlıqlardan maneəsiz faydalanmaları üçün dövlətlər tərəfindən həyata keçirilən bir çox tədbirlər mövcuddur. Onların arasında sağlamlıq imkanları məhdud şəxslər üçün xüsusilə diqqətəlayiqdir:

- Həm şəhər, həm də kənd yerlərində fiziki mühitə, nəqliyyata, informasiya və rabitəyə, habelə ictimai obyektlərə və xidmətlərə bərabər əlçatmanın təmin edilməsi;

- Sərbəst həyata dəstək verən xidmətlərin və yardımların əlçatmasının təmin edilməsi;

- Məşğulluq, sosial müdafiə və yoxsulluğun aradan qaldırılması xidmətlərinə, reabilitasiya və abilitasiya xidmətlərinə çıxışın təmin edilməsi.¹³

Yuxarıda sözügedən xidmət və proqramların əlçatması istiqamətində dövlətlərin üzərinə qoyulan öhdəliklərin məzmunu istənilən məhdud imkanlı şəxslə münasibətdə analojidir. **Xüsusilə, dəstək xidmətləri hər bir məhdud imkanlı şəxs üçün kifayət qədər əlçatan və sərfəli, məqbul və uyğunlaşdırıla bilən olmalı və onların müxtəlif yaşayış şəraitini, o cümlədən etnik və dil mənsubiyyətini nəzərə almalıdır**¹⁴. Bununla yanaşı, əlçatma konsepsiyasına görə, dövlət bir tərəfdən xidmətin fiziki mühitini, digər tərəfdən isə xidmətin coğrafi, maliyyə və informasiya əlçatanlığını təmin etməlidir.¹⁵

Əlavə olaraq qeyd etmək lazımdır ki, məhdud imkanlı şəxslərə qarşı siyasəti hər bir tədbirinin, o cümlədən servislərin planlaşdırıldığı zaman, **dövlət hərəkəti bu qrupun nümayəndələrinin fərdi ehtiyaclarına uyğunlaşdırılmalıdır və bu da öz tərəfindən, BMT-nin Sağlamlıq İmkanları Məhdud Şəxslərin Hüquqları Konvensiyasının sosial modelinə əsaslanmalıdır**. Qüvvəyə minəndən sonra Konvensiya məhdud imkanlı şəxslərə qarşı mövcud paradigmaları tam dəyişdi və göstərdi ki, **siyasət təkcə insanların tibbi**

¹¹ Məsələn, bax: Committee on the Rights of Persons with Disabilities, Concluding observations on the initial report of Poland, CRPD/C/POL/CO/1, 2018, par. 8; Committee on the Rights of Persons with Disabilities, Concluding observations on the initial report of Turkey, CRPD/C/TUR/CO/1, 2019, par. 12.

¹² Committee on the Rights of Persons with Disabilities, General comment No. 3 (2016) on women and girls with disabilities, CRPD/C/GC/3, 2016, par. 4; Committee on the Rights of Persons with Disabilities, Concluding observations on the initial report of the Philippines, CRPD/C/PHL/CO/1, 2018, par. 17.

¹³ Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Məhdud imkanlı Şəxslərin Hüquqları Konvensiyası, 2006, d. 9, 19, 26-28; Committee on Economic, Social and Cultural Rights, General Comment No. 18: The Right to Work, E/C.12/GC/186, 2006, par. 17, 23; OHCHR, Human Rights indicators for the Convention on the Rights of Persons with Disabilities in support of a disability inclusive 2030 Agenda for Sustainable Development, Article 9: Illustrative indicators on accessibility, <https://bit.ly/3eJZoi2>; 2030 Agenda for Sustainable Development, Targets 8.5, 10.2, <https://bit.ly/3DVS2kD>.

¹⁴ Committee on the Rights of Persons with Disabilities, General comment No. 5 (2017) on living independently and being included in the community, CRPD/C/GC/5, 2017, par. 60; Report of the Special Rapporteur on the rights of persons with disabilities, A/HRC/34/58, 2016, par. 16.

¹⁵ Committee on the Rights of Persons with Disabilities, General comment No. 2 (2014), Article 9: Accessibility, CRPD/C/GC/2, 2014; OHCHR, Human Rights indicators for the Convention on the Rights of Persons with Disabilities in support of a disability inclusive 2030 Agenda for Sustainable Development, Article 19: List of illustrative indicators on living independently and being included in the community, <https://bit.ly/3eJZoi2>.

diaqnozlarını deyil, həm də məhdud imkanlı insanların ictimai həyatda fəal iştirakına mane olan maneələri də nəzərə almalıdır. Müvafiq olaraq, məhdud imkanlı statusunun müəyyən edilməsini təmin edən istənilən prosedur insan hüquqları standartlarına tam uyğun olmalı və şəxsin ehtiyaclarından və yaşayış yerindən asılı olmayaraq, hər kəs üçün əlçatan olmalıdır.¹⁶

- *Dil baryerləri və dövlətin qarşılıqlı öhdəlikləri*

Xidmətlərə informasiya əlçatması etnik azlığı təmsil edən sağlamlıq imkanları məhdud olan şəxslər üçün xüsusi maneə hesab edilməlidir ki, bu da onları cəmiyyətin digər hissəsi ilə müqayisədə kəskin qeyri-bərabər şəraitdə qoyur¹⁷. Dövlətin qarşılaşdığı dil maneələri və öhdəlikləri, milli təhsil sistemindəki çatışmazlıqlar, yoxsulluq və sosial-iqtisadi zəiflik, yaşayış yeri - bütövlükdə və ya ayrı-ayrılıqda xidmət və məlumat əldə etmək üçün ciddi problem yaradır. Bu maneələr çox vaxt dövlət qurumlarının nümayəndələri ilə stiqləndən ibarət ünsiyyətlə müşayiət olunur¹⁸. İri yaşayış məntəqələrindən uzaq kənd yerlərində yaşayan etnik azlıqların nümayəndələri ilə münasibətdə informasiya vakuumu məsələsi daha kəskindir. Məhz buna görə, onların qanuni olaraq əldə etmək hüququ olan xidmətlərdən kənar qalma riski artır¹⁹. Son nəticədə, dil baryerlərinin aradan qaldırılması hissəsində dövlət orqanlarının passiv rolu etnik azlıqların nümayəndələrini, o cümlədən sağlamlıq imkanları məhdud şəxsləri cəmiyyətdən tamamilə kənarlaşdırır və onların öz hüquqlarından maneəsiz istifadə etməsini istisna edir.

BMT çərçivəsində fəaliyyət göstərən Sağlamlıq İmkanları Məhdud olan Şəxslərin Hüquqları Komitəsi və BMT-nin Azlıqların Məsələləri üzrə Müstəqil Eksperti kimi mexanizmlər dil baryerlərinə və bu istiqamətdə dövlətin öhdəliklərinə xüsusi önəm verir. **Sağlamlıq imkanları məhdud olan insanlara aydın dildə məlumat və kommunikasiyanın əlçatmasına, etnik azlıqları təmsil edən məhdud imkanlılar üçün onların hüquqlarına dair məlumatların və təlimlərin təmin edilməsinə, onların icra mexanizmləri, habelə etnik azlıqların dillərində BMT-nin Məhdud İmkanlıların Hüquqları haqqında Konvensiyaya əlçatmanın təmin edilməsinə beynəlxalq səviyyədə xüsusi diqqət yetirilir²⁰. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, dövlətin sağlamlıq imkanları məhdud olan şəxslərə məlumat verməkdən və ünsiyyətdən imtina etməsi ayrı-seçkilik forması hesab edilir²¹.**

Digər tərəfdən, bu sahədə mühüm standart Avropa Şurasının Milli Azlıqların Müdafiəsi üzrə Çərçivə Konvensiyası və onun çərçivəsində fəaliyyət göstərən Məşvərət Komitəsi tərəfindən müəyyən edilir. Digər mühüm məsələlərlə yanaşı, Konvensiya xüsusi olaraq dövlətlərin etnik azlığa mənsub olan bütün şəxslərin öz

---

¹⁶ OHCHR, Human Rights indicators for the Convention on the Rights of Persons with Disabilities in support of a disability inclusive 2030 Agenda for Sustainable Development, Articles 1 to 4: List of illustrative indicators on the purpose, definitions, principles and general obligations of the Convention on the Rights of Persons with Disabilities (CRPD), <https://bit.ly/3eJZoi2>.

¹⁷ Committee on Economic, Social and Cultural Rights, General Comment No. 19: The right to social security (art. 9), E/C.12/GC/19, 2008, par. 35; Report of the Independent Expert on minority issues, Rita Izsák, A/HRC/22/49, 2012, par. 67.

¹⁸ Report of the Independent Expert on Minority Issues, A/67/293, 2012, par. 48.

¹⁹ Report of the Independent Expert on minority issues, Rita Izsák, A/HRC/22/49, 2012, par. 67, 71.

²⁰ Committee on the Rights of Persons with Disabilities, General comment No. 2 (2014), Article 9: Accessibility, CRPD/C/GC/2, 2014, par. 21, 23; Committee on the Rights of Persons with Disabilities, General comment No. 7 (2018) on the participation of persons with disabilities, including children with disabilities, through their representative organizations, in the implementation and monitoring of the Convention, CRPD/C/GC/7, 2018, par. 45; Report of the Independent Expert on Minority Issues, A/67/293, 2012, par. 48, 72, 76.

²¹ Committee on the Rights of Persons with Disabilities, General comment No. 2 (2014), Article 9: Accessibility, CRPD/C/GC/2, 2014, par. 29.

dillərindən fərdi və açıq şəkildə həm şifahi, həm də yazılı şəkildə istifadə etmək hüququnu tanımaq öhdəliyini göstərir.²² Digər tərəfdən, Konvensiyaya əsasən, etnik azlıqların nümayəndələrinin ənənəvi və ya sıx yaşadıkları yerlərdə, onların xahişlərinə və real ehtiyaclarına uyğun olaraq, bu qruplar və inzibati orqanlar arasında ünsiyyətdə azlıqların dilinin istifadəsini təmin etmək üçün dövlətlər öz sərəncamlarında olan tədbirləri həyata keçirməlidirlər.²³

Konvensiyanın bu mühüm standartı onun çərçivəsində fəaliyyət göstərən Məşvərət Komitəsi tərəfindən şərh edilir. O, etnik azlıqların dillərinin əhəmiyyətinə diqqət yetirir və deyir ki, **dil təkə ifadə və ünsiyyətin başlıca forması deyil, eləcə də bir sıra hüquqların, o cümlədən iqtisadi, sosial və mədəni həyatda iştirakın həyata keçirilməsi, təhsil hüququnun gerçəkləşdirilməsi və s. üçün vacibdir.**²⁴

Bununla belə, komitə **etnik azlıqların nümayəndələrinin üzləşdiyi problemlərə, o cümlədən məşğulluğa, səhiyyəyə, sosial müdafiəyə və təhsilə əlçatma imkanlarına diqqət yetirir ki, buna da digər məsələlərlə yanaşı, onların arasında dil maneələri səbəb olur.**²⁵ O, yuxarıda qeyd olunan problemin həlli üçün dövlətlər tərəfindən belə bir tədbirlərin həyata keçirilməsinin vacibliyini göstərir, məsələn:

- İctimai servislər və sosial müdafiə qurumları ilə bağlı məlumatlara və məsləhətlərə maneəsiz əlçatmanın təmin edilməsi, o cümlədən etnik azlıqların dillərində;
  - etnik azlıqların nümayəndələrinin öz ana dillərində sosial fərdənlik və səhiyyə xidmətlərinə əlçatmalarının təmin edilməsi və məhdud sağlamlıq imkanlarına əsaslanan ayrı-seçkilik də daxil olmaqla, ayrı-seçkiliyə qarşı mübarizənin vacibliyinin dərk edilməsi;
  - Müvafiq və ətraflı məlumatların toplanması, bunun təyinatı da müxtəlif qruplara mənsub insanların dil ehtiyaclarına və hüquqlarına hörmət edən və dəstəkləyən siyasi tədbirlərin işlənilməsi, həyata keçirilməsi və qiymətləndirilməsidir.²⁶
- Statistik məlumatların əhəmiyyəti

Beynəlxalq standartların birmənalı şəkildə vacib hesab etdiyi məsələlərdən biri də müvafiq statistik məlumatların toplanması və onlara əlçatmanın təmin edilməsidir. Məhz tədqiqata əsaslanan məlumatlar ölkənin beynəlxalq və ya milli səviyyədə üzərinə götürdüyü öhdəliklərin yerinə yetirilməsinə səmərəli nəzarət etmək imkanını verir ki, bu və ya digər sahədə və ya qruplarla əlaqəli ehtiyaclar ayırd edilsin.²⁷

Məlumatların mövcudluğunun və onların ətraflı işlənməsinin vacibliyi BMT səviyyəsində fəaliyyət göstərən müxtəlif mexanizmlər (o cümlədən Sağlamlıq İmkanları Məhdud Şəxslərin Hüquqları Komitəsi, Uşaq Hüquqları Komitəsi, BMT -nin Sağlamlıq İmkanları Məhdud Şəxslərin Hüquqları üzrə Xüsusi Məruzəçisi)

²² 1995-ci il Avropa Şurasının Milli Azlıqların Müdafiəsi üzrə Çərçivə Konvensiyası, M. 10 (1).

²³ Buradaca, M. 10 (2).

²⁴ Milli Azlıqların Müdafiəsi üzrə Çərçivə Konvensiyası üzrə Məşvərət Komitəsi, Tematik şərh №. 3: Çərçivə Konvensiyasına əsasən Milli Azlıqlara Mənsub Şəxslərin Dil Hüquqları, ACFC/44DOC(2012)001 rev, 2012, para . 3.

²⁵ buradaca, par. 86.

²⁶ Milli Azlıqların Müdafiəsi üzrə Çərçivə Konvensiyası üzrə Məşvərət Komitəsi, Tematik şərh №. 3: Çərçivə Konvensiyasına əsasən Milli Azlıqlara Mənsub Şəxslərin Dil Hüquqları, ACFC/44DOC(2012)001 rev, 2012, para . 3, 19, 88; Milli Azlıqların Müdafiəsi üzrə Çərçivə Konvensiyası (ACFC), Finlandiya üzrə Beşinci Rəy, ACFC/OP/V(2019)001, 2019 , bənd. 22, 142.

²⁷ Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Məhdud İmkanlıların Hüquqları Konvensiyası, 2006, Art. 31.

tərəfindən göstərilir və bu öhdəliyi Birləşmiş Millətlər Təşkilatının 17-ci sabit inkişaf məqsədi və 17.18 məsələsi ilə²⁸ əlaqələndirir²⁹.

Sağlamlıq İmkanları Məhdud Şəxslərin Hüquqları Komitəsi dövlətlərə dəfələrlə müraciət etmişdi ki, məhdud imkanlı şəxslərin məlumatlarının toplanılmasının vahid sistemi və prosedurlarını işləyib hazırlasınlar və bu məlumatların müxtəlif indikatorlarla - o cümlədən, yaş, cins, *etnik mənsubiyyət*, məşğulluq, təhsil vəziyyəti və s. ilə işlənilməsinə təklif etmişdi.³⁰ Hətta BMT-nin Sağlamlıq İmkanları Məhdud Şəxslərin Hüquqlarının Komitəsi göstərir ki, imkanları məhdud olan şəxslərlə bağlı hər hansı bir məlumat, *ən azından*, yaş, cins və etnik mənsubiyyət əlaməti ilə işlənməlidir.³¹ BMT-nin Azlıqlar məsələləri üzrə xüsusi məruzəçisi də azlıqlara yönəlmiş siyasi intervensiyaların dəqiq statistikaya əsaslanmasının vacibliyini vurğulayır.³² Onun məlumatına görə, dövlətin müxtəlif azlıq qrupları ilə bağlı hazırladığı məqsədyönlü proqramlar və siyasətlər üçün yalnız ətraflı məlumatlar əsas götürülə bilər.³³

Bu şəkildə açılan statistik məlumatların dövlət siyasətinin müxtəlif sahələrində, məsələn, sosial müdafiə və müavinətlərə əlçatma istiqamətində mövcud olması vacibdir, işlə təminat baxımından, yetkinlik yaşına çatmayanlar üçün xidmət və xidmətlərdən istifadə imkanını və s.³⁴

Statistik məlumatların toplanması prosesi ilə bağlı Milli Azlıqların Müdafiəsi üzrə Çərçivə Konvensiyasının Məşvərət Komitəsi maraqlı izahatlar verir. **Bu mexanizmə əsasən, hər hansı bir məlumatlar toplandıqda etnik azlıq nümayəndələrinin sərbəst eyniləşdirilmə hüququ nəzərə alınmalıdır** - onlar hər zaman özlərini azlıq qruplarına aid etmək məcburiyyətində olmamalıdırlar.³⁵ Mənsubiyyət və şəxsiyyətlə bağlı suallar açıq olmalı və bir neçə aidiyyətin vurğulanması imkanını aydın şəkildə təmin etməlidir ki, sonra onlar lazımı qaydada işlənsin, analiz edilsin və əlçatan olsun.³⁶

---

²⁸ "2020-ci ilə qədər inkişaf etməkdə olan ölkələr, o cümlədən ən az inkişaf etmiş ölkələr və inkişaf etməkdə olan kiçik ada dövlətləri üçün potensialın yaradılmasını dəstəkləmək; müvafiq milli kontekstlərdə gəlir, cins, yaş, irq, etnik mənsubiyyət, miqrasiya statusu, məhdud imkanlar, coğrafi mövqe və digər xüsusiyyətlərə görə keyfiyyətli, vaxtında, etibarlı və təfərrüatlı məlumatlara çıxışı əhəmiyyətli dərəcədə artırmaq".

bax: <https://bit.ly/3RIInZ4>.

²⁹ Məsələn, bax: Committee on the Rights of Persons with Disabilities, Concluding observations on the initial report of Greece, CRPD/C/GRC/CO/1, 2019, par. 47.

³⁰ Committee on the Rights of Persons with Disabilities, Concluding observations on the initial report of Jamaica, CRPD/C/JAM/CO/1, 2022, par. 57; Committee on the Rights of Persons with Disabilities, Concluding observations on the initial report of France, CRPD/C/FRA/CO/1, 2021, par. 63.

³¹ Report of the Special Rapporteur on the rights of persons with disabilities on her mission to the Republic of Moldova, A/HRC/31/62/Add.2, 2016, par. 61.

³² Azlıqların məsələləri üzrə Xüsusi Məruzəçinin Şri Lankadakı missiyası haqqında hesabatı, A/HRC/34/53/Add.3, 2017, para. 75.

³³ İmkanları məhdud olan şəxslərin hüquqları üzrə Xüsusi Məruzəçinin Moldova Respublikasındakı missiyası üzrə məruzəsi, A/HRC/31/62/Add.2, 2016, para. 61.

³⁴ Committee on the Rights of Persons with Disabilities, Concluding observations on the initial report of the Philippines, 2018, par. 49; Committee on the Rights of Persons with Disabilities, General comment No. 8 (2022) on the right of persons with disabilities to work and employment (Advance Unedited Version), CRPD/C/GC/8, 2022, par. 4.

³⁵ Üzrə Çərçivə Konvensiyası üzrə Məsləhət Komitəsi, Çərçivə Konvensiyası: Azlıqların Hüquqları vasitəsilə Müxtəlifliyin İdarə Edilməsi üçün Əsas Vəsitə, Tematik Şərh №. 4 – Milli Azlıqların Müdafiəsi üzrə Çərçivə Konvensiyasının Tətbiq Sahəsi, ACFC/56DOC(2016)001, 2016, bənd. 16.

³⁶ Burada.

Bununla bağlı, ayrı-ayrı hüquqların həyata keçirilməsi müəyyən kəmiyyət sədləri ilə bağlıdır,³⁷ sərbəst eyniləşdirmənin hüquqi məzmunu etnik azlıqların hüququnu əhatə edir, - 1. Məlumatların toplanma metodologiyası və məqsədləri haqqında ana dilində dövlət tərəfindən məlumatlandırılmalıdır və 2. Oxşar proseslərin təşkili və həyata keçirilməsinə lazımi şəkildə cəlb olunsunlar, xüsusilə də etnik azlıqların nümayəndələrinin çox sayının yaşadığı sahələrdə.³⁸

Məsləhətçilər komitəsi etnik azlıqlarla bağlı dövlətlər tərəfindən **yalnız rəsmi statistikaya və kəmiyyət məlumatlarına əsaslanmağın məqsəduyğun olmadığını xüsusi qeyd edir**, çünki müxtəlif amillər nəzərə alınsa, bu məlumatlar reallığı tam əks etdirməyə bilər.³⁹ Bunun əvəzinə, hökumətlər azlıqların nümayəndələri ilə yaxından məsləhətləşərək, vaxtaşırı statistik məlumatları nəzərdən keçirməli və təhlil etməli və müstəqil kəmiyyət və keyfiyyət tədqiqatları da daxil olmaqla, müxtəlif məlumat mənbələrindən istifadə etməlidirlər.⁴⁰

- *İştirakın təmin edilməsi*

Dövlət orqanlarının (həm mərkəzi, həm də munisipal səviyyədə) qərar qəbul etmə prosesində etnik azlıqları təmsil edən sağlamlıq imkanı məhdud şəxslərin iştirakı xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. BMT-nin Sağlamlıq İmkanları Məhdud Şəxslərin Hüquqları Konvensiyası siyasi tədbirlərin planlaşdırılması, həyata keçirilməsi və monitorinqi prosesində imkanları məhdud olan şəxslərin və onların təmsilçi təşkilatlarının səmərəli və real cəlb edilməsinin zəruriliyini göstərir. Bu ümumi qeyd Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Sağlamlıq İmkanları Məhdud Şəxslərin Hüquqları Komitəsi tərəfindən izah edilir⁴¹, bu komitə özünün №7 sayılı ümumi şərhində və bir çox dövlətlərə verdiyi tövsiyələrində, digər məsələlərlə yanaşı, hökumətin istənilən səviyyəsində qərar qəbul edərkən etnik mənsubiyyəti və ya dini azlıqları təmsil edən məhdud imkanlı şəxslərin və onların təşkilatlarının səmərəli cəlb edilməsinin vacibliyini izah edir.⁴²

1.2. Relevant milli standartlar

Etnik azlığı təmsil edən məhdud imkanlı şəxslərin hüquqlarının müdafiəsi məsələsindən danışarkən, bir sıra müvafiq hüquqi tənzimləmə və siyasi sənədləri müzakirə etmək olar. İlk növbədə, bərabərlik hüququnu gücləndirən və müxtəlif əlamətlərə, o cümlədən etnik mənsubiyyətə görə ayrı-seçkiliyi qadağan edən Gürcüstan Konstitusiyasını qeyd etmək lazımdır.⁴³ Konstitusiya tərəfindən bərabərlik hüququ dövlətin məhdud imkanlıların hüquq və mənafeələrinin müdafiəsi üçün xüsusi şərait təmin etmək öhdəliyi nəzərdə tutulur.⁴⁴

Eləcə də bərabərlik prinsipi “Ayrı-seçkiliyin bütün formalarının qadağan edilməsi haqqında” Gürcüstan qanunu ilə təmin edilir, onun məqsədi də ayrı-seçkiliyin bütün formalarını aradan qaldırmaq və müxtəlif

³⁷ Hər hansı xidmət növünün mövcudluğunun etnik azlıq nümayəndələrinin müəyyən kəmiyyət göstəricisi ilə bağlı olduğunda, onun vasitəsilə ehtiyac aşkarlanır.

³⁸ buradaca, par. 17.

³⁹Məsələn, araşdırma prosesində şəxsin etnik mənsubiyyət haqqında məlumat verməkdən imtina etməsi etnik mənsubiyyətə görə ayrı-seçkilik və marginallaşma təcrübələri ilə bağlı ola bilər; görmək Həmin yerdə, para. 18, 25.

⁴⁰orada.

⁴¹Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Əlillərin Hüquqları Konvensiyası, 2006, Art. 4(3), 33 (3).

⁴² Sağlamlıq İmkanları Məhdud Şəxslərin Hüquqları Komitəsi, Ümumi şərh №. 7 (2018) imkanları məhdud olan şəxslərin, o cümlədən imkanları məhdud olan uşaqların öz nümayəndə təşkilatları vasitəsilə Konvensiyanın həyata keçirilməsində və monitorinqində iştirakı haqqında, CRPD/C/GC/7, 2018, bənd. 50, 94; eləcə də baxın, sağlamlıq imkanları məhdud olan şəxslərin hüquqları üzrə Xüsusi Məruzəçinin Hesabatı, A/HRC/31/62, 2016, bənd. 100.

⁴³Gürcüstan Konstitusiyası, 1995, m. 11 (1).

⁴⁴orada.

əlamətlərindən, o cümlədən etnik mənsubiyyətindən asılı olmayaraq, hər hansı fiziki və ya hüquqi şəxs üçün Milli qanunvericiliklə müəyyən edilmiş hüquqlardan bərabər istifadəni təmin etməkdir.⁴⁵

Yuxarıda göstərilənlərlə yanaşı, sənədin əvvəlki fəslində nəzərdən keçirilən bir sıra beynəlxalq sənədlər, o cümlədən BMT-nin Sağlamlıq İmkanları Məhdud Şəxslərin Hüquqları Konvensiyası, İqtisadi, Sosial və Mədəni Hüquqlar Haqqında Beynəlxalq Pakt, Avropa Şurası, Milli Azlıqların Müdafiəsi üzrə Çərçivə Konvensiyası Gürcüstan üçün qüvvədədir. Bununla yanaşı, 2005-ci ildə Avropa Şurasının Milli Azlıqların Müdafiəsi üzrə Çərçivə Konvensiyasını ratifikasiya edərkən, Gürcüstan göstərdi ki, Konvensiyanın 10-cu maddəsi ilə⁴⁶ bağlı, *“milli azlıqlara mənsub şəxslər üçün inzibati orqanlarla münasibətlərində və məhkəmə icraatı prosesində tərcüməçinin yardımı təmin ediləcək ki, bununla da sözügedən maddənin onlara verdiyi azlıqların dilindən istifadə hüququ reallaşsın”*.⁴⁷

- Tematik qanunvericilik standartları

“Dövlət dili haqqında” Gürcüstanın Ali Qanunu etnik azlıqların nümayəndələrinin dil hüquqları ilə bağlı maraqlı tənzimləməni təsis edir.⁴⁸ Qanuna əsasən, etnik azlıq nümayəndələrinin kompakt yaşadığı munisipalitetlərdə:

- Dövlət etnik azlıq nümayəndəsini dövlət və munisipalitet orqanları ilə münasibətdə tərcüməçi ilə təmin etməlidir;
- Lazım gəldiyi halda, dövlət və munisipalitet orqanlarına etnik azlığı təmsil edən şəxsin munisipalitet orqanına təqdim etdiyi ərizəni, şikayəti və ona verilmiş cavabı etnik azlığın dilindən tərcümə etmək səlahiyyəti verilir;
- Lazım gəldiyi halda, munisipalitet orqanları qəbul etdiyi normativ aktın etnik azlığın dilinə tərcüməsini təmin edir;
- Ola bilər ki, bəyanatların, bildirişlərin, lövhələrin, plakatların, ictimai məlumat üçün nəzərdə tutulan digər vizual məlumatların mətni dövlət dili ilə yanaşı, etnik azlığın dilində də çətdirilsin;
- Yerli əhəmiyyət kəsb edən rəsmi tədbir (munisipalitet orqanının iclasından başqa) etnik azlığın dilində keçirilə bilər.

Bundan başqa, tədqiqat məsələləri üçün mühüm milli vasitələrdən biri də 2020-ci ildə Gürcüstan parlamenti tərəfindən qəbul edilmiş və məhdud imkanları olan şəxslərin müstəqil həyatını, başqaları ilə eyni şəraitdə, o cümlədən həyatın bütün sahələrində onların tam iştirakını təmin etmək məqsədi daşıyan “Sağlamlıq İmkanları Məhdud Olan Şəxslərin Hüquqları Haqqında” Gürcüstan Qanunudur⁴⁹. Qanun məhdud imkanlı şəxslərin bir sıra hüquqlarını, o cümlədən bərabərlik, müstəqil həyat, əmək və məşğulluq hüquqlarını əhatə edir. Qanun dövlət öhdəliklərini göstərir ki, müxtəlif növ dəstək xidmətlərinə, informasiyaya, obyektlərə və kommunikasiyaya əlçatmanı təmin etsin.⁵⁰

⁴⁵Bütün ayrı-seçkiliyin aradan qaldırılması haqqında" Gürcüstan Qanunu, 2014, m. 1.

⁴⁶“Milli azlığa mənsub şəxslərin ənənəvi olaraq və ya çoxlu sayda yaşadığı yerlərdə, əgər bu şəxslər müraciət edərsə və bu sorğu real ehtiyaca cavab verirsə, tərəflər bu dildən istifadəni mümkün edən şəraiti imkan daxilində təmin etməyə çalışmalıdırlar.”, Avropa Şurasının Azlıqların Müdafiəsi üzrə Milli Çərçivə Konvensiyası, 1995, s. 10 (2).

⁴⁷“Milli azlıqların Müdafiəsi haqqında” Çərçivə Konvensiyasının ratifikasiyası haqqında Gürcüstan Parlamentinin 13 oktyabr 2005-ci il tarixli 1938 sayılı qərarı, bənd. 2 (b).

⁴⁸Gürcüstanın "Dövlət dili haqqında" Ali qanunu, m. 9, 11, 12, 20, 24.

⁴⁹Sağlamlıq imkanları məhdud olan şəxslərin hüquqları haqqında" Gürcüstan Qanunu, 2020, m. 1.

⁵⁰Orada, M. 4.

Qanun inzibati orqanlara öz sistemlərində sağlamlıq imkanları məhdud olan şəxslər üçün mövcud olan bütün xidmətlərin, o cümlədən müvafiq ehtiyaclara uyğunlaşdırılmış proqram və materialların tam əlçatanlığını təmin etmək öhdəliyini qoyur.⁵¹ Gürcüstanın İşğal Olunmuş Ərazilərindən Məcburi Köçkünlər, Əmək, Səhiyyə və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyinin öhdəliyi kimi birbaşa bütün məhdud imkanlı şəxslər üçün sosial və əmək fəaliyyətinə dəstək verən servislərə çıxışı təmin etmək, reabilitasiya/abilitasiyaya, o cümlədən sosial xidmətlərin müxtəlifliyi və coğrafi əlçatanlığa dəstək vermək, sağlamlıq imkanları məhdud şəxslərin ehtiyaclarının öyrənilməsi əsasında proqramlar hazırlamaq və inkişaf etdirmək göstərilir.⁵²

Xidmətlərə əlçatma ilə bağlı mühüm qanuni tənzimləmələrə baxmayaraq, təəssüf ki, qanun sağlamlıq imkanları məhdud olan etnik azlıqlar, onların çətinlikləri (o cümlədən dil siyasəti və cəmiyyətdəki informasiya vakuumu ilə) və bu çətinliklərin aradan qaldırılmasına dair nəzərlərlə bağlı heç nə demir və bu da nəticədə, bu qrupun nümayəndələrini Qanuna qarşı qeyri-həssas edir.

Digər qanunvericilik aktlarının da analoji yanaşması var. O cümlədən, "Sosial yardım haqqında" Gürcüstan Qanunu, Gürcüstanın Əmək Məcəlləsi⁵³ və "Məşğulluğun dəstəkləndirilməsi haqqında" Gürcüstan Qanunu sosial müdafiə və əmək hüququnun gerçəkləşdirilmə sahəsində sağlamlıq imkanları məhdud olan şəxslərə qarşı dövlət öhdəliklərini yazır. Amma bu aktlar yenə də sağlamlıq imkanları məhdud şəxslərin ümumi populyasiyasına müraciət edir və etnik azlıqların nümayəndələri olan məhdud imkanlı şəxslərin qarşısında duran sədlərin qarşısını almaq üçün hər hansı bir konkret tədbirləri nəzərə almır.⁵⁴

- *Relevant siyasi sənədlər*

Qanunvericilik normaları ilə yanaşı, qanunvericiliklə və ya icraçı hökumət tərəfindən müxtəlif dövrlərdə təsdiq edilən siyasi sənədlər də nəzərə alınmalıdır. İlk növbədə, sabit inkişafın məqsədlərinin milli sənədi qeyd edilməlidir. Sənədin məqsədi ondan ibarətdir ki, qlobal səviyyədə sabit inkişafın mövcud məqsədlərinin yerində həyata keçirilməsinə şərait yaratsın.⁵⁵ Sənəd Gürcüstan üçün uyğunlaşdırılmış məsələləri, milli indikatorları və hədəf göstəricilərini müəyyənləşdirir. Bunlar da siyasətin relevant tədbirlərinin effektivliyini ölçdükdə, məsələn, sosial paket qəbul edənlərin sayı, orta gəliri 50%-dən aşağı olan sakinlərin sayı, müxtəlif əlamətlə, o cümlədən sağlamlıq imkanları məhdud şəxslərin statusuna əsasən və ictimai qulluqda çalışan məhdud imkanlı şəxslərin sayı kimi göstəricilərdən istifadə edir.

Eləcə də siyasi sənədlər arasında Gürcüstanın İnsan Hüquqlarının Müdafiəsinin Milli Strategiyası diqqətəlayiqdir. Strategiya 2014-2020-ci illəri əhatə edir və bu dövrdə insan hüquqlarının müdafiəsinin bir sıra istiqamətləri ilə, o cümlədən, etnik azlıqların nümayəndələri və sağlamlıq imkanları məhdud şəxslərin

---

⁵¹Orada, M. 21.

⁵²Orada, M. 26.

⁵³ Əmək Məcəlləsinə gəlinə, qeyd etmək lazımdır ki, etnik mənsubiyyətə görə əmək ayrı-seçkiliyini qadağan edir; bax: Gürcüstanın Ali Qanunu "Gürcüstanın Əmək Məcəlləsi", 2010, m. 2 (3), 4 (1).

⁵⁴ Bax: "Sosial yardım haqqında" Gürcüstan Qanunu, 2006, m. 121, Gürcüstanın Ali Qanunu "Gürcüstanın Əmək Məcəlləsi", 2010, m. 8, 9, 23, 27, 28, 77, 79, "Məşğulluğun dəstəkləndirilməsi haqqında" Gürcüstan Qanunu, 2020, m. 15, 34-36, 42.

⁵⁵Davamlı İnkişaf Məqsədlərinin Milli Sənədi, bax: <https://bit.ly/3NveWgD>.

hüquqlarının təminatı hissəsində dövlət tərəfindən keçiriləsi tədbirləri qarşıya qoymuşdu.⁵⁶ Həm strategiya, eləcə də onun yerinə yetirilməsi üçün təsdiq edilmiş fəaliyyət planları⁵⁷ hökumətin bir çox öhdəliklərini nəzərə alır, məsələn, sağlamlıq imkanları məhdud şəxslərin müstəqil həyatlarına dəstəyin verilməsi, sosial, iqtisadi, mədəni və sosial həyatda etnik azlıq nümayəndələrinin iştirakına dəstəyin verilməsi, həmçinin etnik azlıq nümayəndələri və sağlamlıq imkanları məhdud şəxslər üçün informasiya əlçatması istiqamətində.

Strategiya və ya fəaliyyət planlarında mövcud bir çox mühüm qeydlərin məzmunundan irəli gələrək, məlumdur ki, onların effektiv icraatı halında, etnik azlıqlardan olan məhdud imkanlı şəxslərin hüquqlarının müdafiəsi siyasətinin transformasiyası və onların ehtiyaclarına əsaslanmış tədbirlərin keçirilməsi, status verilməsi, məşğulluq, sosial servislərə əlçatma və ya başqa əlçatma aspektləri ilə münasibətdə mümkün olardı. Təəssüflər olsun ki, Gürcüstan hökuməti bu sənədləri tam, vaxtlı və effektiv həyata keçirə bilmədi və bu da bu qruplarla münasibətdə mövcud siyasəti statik edir və onların hüquqi vəziyyətini illər ərzində dəyişə bilmir.

Qeyd etmək lazımdır ki, Gürcüstan hökuməti cari ilin sentyabrında İnsan Hüquqlarının Müdafiəsinin 2022-2030-cu illərin strategiya sənədini təsdiqləyib Gürcüstan Parlamentində təşəbbüs etdi.⁵⁸ Strategiyanın işçi variantı, bir tərəfdən, məhdud imkanlı şəxsləri, digər tərəfdən etnik azlıqları, hüquqların müdafiə istiqamətlərini və bir çox məsələləri də ayrıca istiqamət kimi yazmışdı. Buna baxmayaraq, sənəd nəzərə alınması vacib olan bir sıra məsələləri, məsələn, bu qrupun hüquqlarının müdafiəsi və müstəqil həyat hüquqlarının təminatı kimi məsələləri əhatə etmədi. Strategiya tərəfindən nəzərə alınmamış/qeyri-müvafiq əks etdirilmiş məsələlər arasında qeyd etmək lazımdır:

- Sağlamlıq imkanları məhdud şəxslərin sosial müdafiə və məşğulluq istiqamətində konkret məsələlər;
- Sağlamlıq imkanları məhdud şəxslərin statistikasının aparılması məsələləri;
- Dövlət tərəfindən qərar qəbul edildikdə, sağlamlıq imkanları məhdud şəxslərin icma nümayəndələrinin real və effektiv iştirakının təminatı məsələsi;
- Dövlət servislərinə çıxış pəsesində azlıqların və sağlamlıq imkanları məhdud şəxslərin icma nümayəndələrinin ehtiyaclarının nəzərə alınması istiqamətində ümumi düsturlar bu sahədə dövlətin konkret öhdəliklərini əhatə etmir;
- Servislərin və relevant infirmasiyanın çatdırılması istiqamətində etnik azlıqların dil baryerlərinin nəzərə alınması və bu sahədə dövlət siyasətinin dəyişdirilmə zərurəti.

İnsan hüquqlarının müdafiəsi strategiyası ilə yanaşı, vətəndaş bərabərliyi və dövlət inteqrasiya strategiyası və onun fəaliyyət planı vacibdir və son illərdə hökumət iki dəfə - 2015 və 2021-ci illərdə təsdiq etdi.⁵⁹

---

⁵⁶ Gürcüstanın İnsan Hüquqlarının Müdafiəsi üzrə Milli Strategiyanın (2014-2020-ci illər üçün), 12 və 15 nömrəli strateji istiqamətlərinin təsdiq edilməsi haqqında Gürcüstan Parlamentinin 30 aprel 2014-cü il tarixli 2315-II nömrəli qərarı.

⁵⁷ Bax: “Gürcüstanın insan hüquqlarının müdafiəsi üzrə hökumətin fəaliyyət planının (2014-2015-ci illər üçün) təsdiq edilməsi və qurumlararası əlaqələndirmə şurasının yaradılması haqqında” Gürcüstan Hökumətinin 9 iyul 2014-cü il tarixli 445 nömrəli qərarı. Gürcüstanın insan hüquqlarının müdafiəsi üzrə hökumətin fəaliyyət planının (2014-2015-ci illər üçün)”; Gürcüstan Hökumətinin 21 iyul 2016-cı il tarixli 338 nömrəli “Gürcüstanın insan hüquqlarının müdafiəsi üzrə hökumətin fəaliyyət planının (2016-2017-ci illər üçün) təsdiq edilməsi haqqında” qərarı; “İnsan hüquqlarının müdafiəsi üzrə hökumətin fəaliyyət planının (2018-2020-ci illər üçün) təsdiq edilməsi haqqında” Gürcüstan Hökumətinin 17 aprel 2018-ci il tarixli 182 nömrəli qərarı.

⁵⁸ bax: 2022-2030-cu illər üçün Gürcüstanın İnsan Hüquqlarının Müdafiəsi üzrə Milli Strategiya, № 07-2/181/10; Qeydiyyat tarixi: 5.09.2022, <https://bit.ly/3BOwtCr>.

⁵⁹ bax: “Vətəndaş bərabərliyi və inteqrasiyası üzrə Dövlət Strategiyanın və 2015-2020-ci illər üçün Fəaliyyət Planının təsdiq edilməsi haqqında” Gürcüstan Hökumətinin 2015-ci il 17 avqust tarixli 1740 nömrəli qərarı; Gürcüstan Hökumətinin 13 iyul 2021-ci il tarixli 356 nömrəli “Vətəndaş bərabərliyi və inteqrasiyası üzrə 2021-2030-cu illər üçün dövlət strategiyasının və 2021-2022-ci illər üçün vətəndaş bərabərliyi və inteqrasiyası üzrə dövlət strategiyasının 2021-2022-ci illər üçün fəaliyyət planının təsdiq edilməsi haqqında” qərarı.

Dövlət sözügedən sənədlərlə rəsmi, amma yalnız deklarativ olaraq etnik azlıq nümayəndələrinin hüquqlarının başqaları ilə yanaşı müdafiəsini və cəmiyyətdə effektiv inteqrasiyanın əhəmiyyətini tanıdı və strategiyanın məqsədi ictimai qurumlar tərəfindən həyata keçiriləsi fəaliyyətə dəstəyin verilməsi, qurumlararası uzlaşdırılmış işin təmin edilməsi və etnik azlıqlarla münasibətdə vahid, bir növ və ardıcıl siyasətin işlənilib hazırlanması və həyata keçirilməsi idi.

Etnik azlıqların nümayəndələrinin qarşılaşdıqları bir çox çağırışları nəzərə alaraq, Vətəndaş Bərabərliyi və İnteqrasiyanın 2021-2030-cu illərin Strategiyası beş böyük prioritet ayırmışdı:

1. İnteqrasiyanın dəstəkləndirilməsi üçün dövlət dili; 2. Keyfiyyətli təhsilə əlçatma; 3. Bərabərlik, vətəndaş və siyasi iştirak; 4. Sosial və iqtisadi inteqrasiya; 5. Mədəniyyətlərarası dialoq.

Sözügedən böyük istiqamətlərin altında strategiya və onu müşayiət edən fəaliyyət planı bir çox məsələni və fəallığı nəzərdə tutur. Tədqiqat fokusunu nəzərə alaraq, növbəti istiqamətlər xüsusilə vacibdir:

- etnik azlıqların nümayəndələri üçün ictimai servislərin, eləcə də informasiyaya əlçatmanın yaxşılaşdırılması; etnik azlıqların nümayəndələrinin dövlətin sosial-iqtisadi proqramlarına qoşulmasının artırılması;
- dövlət dili biliyinin yaxşılaşdırılmasına qayğının göstərilməsi;
- statistik göstəricilərin toplanılmasının, analiz və əlçatmanın yaxşılaşdırılması.

Qeyd etmək lazımdır ki, vətəndaş bərabərliyi və inteqrasiyanın heç bir strategiyasında etnik azlıq nümayəndələrinin sağlamlıq imkanları məhdud olan şəxslərinin ehtiyacları və onların problemləri ilə ayaqlaşma nəzərləri verilmir. İstisna 2021-2030-cu illərin strategiyası və 2021-2022-ci illərin fəaliyyət planı təqdim edir və bu da yalnız bir – təhsil istiqamətində məsələni qarşıya qoyur.⁶⁰ Sözügedən problem, başqa məsələlərlə yanaşı, strategiyanın vacib nöqsanıdır və dövlət siyasəti tərəfindən bu məhdud imkanlı şəxslərin sosial-iqtisadi həssaslığının göstərilməsini və onların dəstəkləndirilməsini istisna edir.

Nəticədə, Milli Qanunvericilik və Siyasət Çərçivəsinin analizindən ayırd edilir ki, etnik azlıqların nümayəndəsi olan məhdud imkanlı şəxslərin ehtiyacları və onların həssaslığı heç bir normativ aktda və ya siyasi sənəddə görünür. Bir tərəfdən, məhdud imkanlı şəxslərin hüquqlarını tənzimləyən qanunvericilik və siyasət çərçivəsi, digər tərəfdən isə, insan hüquqlarının müdafiə strategiyası, həm də vətəndaş bərabərliyi və dövlət inteqrasiya strategiyası və fəaliyyət planı onları xüsusi həssaslığa malik subyektlər kimi ayrıca göstərmir və onların sosial eksklüziyasının qarşısının alınmasını, problemlərin aradan qaldırılmasını və yaxşı dəstəkləyici nəzərləri nəzərə almır. Bununla belə, təəssüf ki, mövcud sistem bu günə qədər beynəlxalq standartlarla, xüsusilə də, Milli Azlıqların Müdafiəsi Haqqında Çərçivə Konvensiyası ilə əsaslanmış və Konvensiyanın Məsləhətçilər Komitəsi tərəfindən ətraflı statistik informasiya hissəsində izah edilmiş etnik mənsubiyyət əlaməti ilə qaydalar, eləcə də etnik azlıqların nümayəndəsi olan şəxslərin hüquqları istiqamətində ki, ana dilində xidmətlər alsınlar və mövcud xidmətlər və dəstəkləndirici mexanizmlər haqqında eyni dildə məlumatlandırılınsınlar. Sözügedən, sonda, etnik azlıqların nümayəndəsi olan məhdud imkanlı şəxsləri ikinci dərəcəli vətəndaşlara çevirir və onların imkanlarını məhv edir ki, bazis servislər haqqında ən azından minimal səviyyədə məlumatlı olsunlar və ictimai həyatda iştirak etsinlər.

⁶⁰ “Təhsildə geridə qalmış etnik azlıqları təmsil edən şəxslərin (məhdud imkanlılar və qaraçılar) təhsil imkanlarının reallaşdırılmasının dəstəkləndirilməsi”.

2. Sağlamlıq imkanları məhdud şəxslərin servislərə əlçatması – ümumi kontekst

Etnik azlığı təmsil edən məhdud imkanlı şəxslərin mərkəzi səviyyədə xidmətlərə və mexanizmlərə əlçatması ilə bağlı maneələri qiymətləndirməzdən öncə, ilk növbədə, bütün sağlamlıq imkanları məhdud olan şəxslərin müstəqil yaşamaq və öz hüquqlarını həyata keçirmək üçün əsaslı problemlər yaradan konteksti və sistemli maneələri nəzərdən keçirmək lazımdır.

Diqqətəlayiqdir ki, aşağıda sadalanan məsələlər nəinki beynəlxalq və yerli standartların və ya hesabatların analizində özünü göstərir, eləcə də bunlara, fokus qrupların gedişi zamanı, etnik azlıqların nümayəndəsi olan bir çox məhdud imkanlı şəxslər diqqəti yönəldirlər.

- Sağlamlıq imkanları məhdud şəxslərin qiymətləndirilməsinin tibbi modelinin mövcudluğu

BMT-nin Sağlamlıq İmkanları Məhdud Şəxslərin Hüquqları Konvensiyası məhdud imkanlılara qarşı mövcud yanaşmaları izah edib əsaslı şəkildə dəyişdirdi. Konvensiyanın həyata keçirdiyi mühüm dəyişikliklərdən biri də “sağlamlıq imkanları məhdud şəxslərin qiymətləndirilməsi” və onlarla münasibətdə siyasətin həyata keçirilməsinin b.a. tibbi modelin rədd edilməsi və sosial və insan hüquqlarına əsaslanan paradıqların bərqərar olmasıdır. Xüsusilə də, **Konvensiya sağlamlıq imkanları məhdud şəxslərə qarşı yalnız tibbi diaqnozlara əsaslanan yanaşma və siyasətləri rədd edərək göstərdi ki, imkanların məhdudluğu təkə sağlamlıq vəziyyətinin deyil, həm də cəmiyyətdəki maneələrin nəticəsidir, bunun nəticəsində də məhdud imkanlılar başqaları ilə yanaşı ictimai həyatda iştirak etmək imkanından məhrumdurlar.**⁶¹

Konvensiya 2014-cü ildən Gürcüstan üçün məcburi kimi tanınsa da, ölkə mövcud siyasəti əsaslı şəkildə dəyişdirə bilməyib və hələ də məhdud imkanlı şəxslərlə münasibətdə tibbi paradıqmaya əsaslanır. Xüsusilə də, imkanları məhdud olan şəxslərin ehtiyaclarının qiymətləndirilməsi və xüsusi hüquqi normaların⁶² əsasında onlara statusun verilməsi hələ də yalnız tibbi diaqnozlar əsasında həyata keçirilir ki, bu da bu qrupun nümayəndələrinin real ehtiyaclarının qiymətləndirilməsini, eləcə də cəmiyyətdə mövcud maneələr və onların sübutlarına əsaslanan və effektiv dəstəklə təminatı istisna edir.

Qeyd etmək lazımdır ki, “Sağlamlıq imkanları məhdud şəxslərin hüquqları haqqında” Gürcüstan qanunu Gürcüstanın İşğal Olunmuş Ərazilərindən Məcburi Köçkünlərin, Əmək, Səhiyyə və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyinin öhdəliyinə qoyur ki, 2023-cü ilin yanvarın 1-ə qədər “imkanın məhdudlaşdırılması statusunun təyin edilmə mexanizminin bio-psixi-sosial modelinin tətbiq edilməsi ilə bağlı həyata keçirilmiş tədbirlər planının təsdiq edilməsini təmin etsin”,⁶³ bu da sosial modelin tam tətbiq edilməsi tarixini qeyri-müəyyən gələcəyə keçirir.

- Sosial paketin miqdarı

Məhdud imkanlılar cəmiyyətinin üzləşdiyi problemlə və kəskin məsələlərdən biri də məhdud imkanlılar üçün nəzərdə tutulan sosial paketin (pensiya adlanan) cüzi məbləğidir. Hökumətin “Sosial paketin müəyyən edilməsi haqqında” fərmanı bu qrupun nümayəndələrinə pul ödəmələri məsələsini tənzimləyir, ona əsasən sağlamlıq imkanları aydın şəkildə məhdud

⁶¹ Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Sağlamlıq İmkanları Məhdud Şəxslərin Hüquqları Konvensiyası, 2006, Art. 1.

⁶² Bax: “Tibbi-sosial ekspertiza haqqında” Gürcüstan Qanunu, 2001; Gürcüstan Əmək, Səhiyyə və Sosial Müdafiə Nazirinin 13 yanvar 2003-cü il tarixli 1/n nömrəli "Sağlamlıq imkanının məhdudluğu statusunun müəyyən edilməsi qaydası haqqında təlimatın təsdiq edilməsi haqqında" əmri.

⁶³ "Məhdud imkanlı şəxslərin hüquqları haqqında" Gürcüstan Qanunu, 2020, m. 37 (2).

olan şəxslərə və uşaqlara 275 lari, sağlamlıq imkanları mühüm şəkildə məhdud olan şəxslərə 140 lari, uşaqlıqdan sağlamlıq imkanları məhdud olan orta dərəcəliyə isə⁶⁴ - 100 lari ayrılıb⁶⁵.

Sözügedən kiçik ödəniş, sağlamlıq imkanları çox və orta dərəcədə məhdud olan şəxslərlə münasibətdə yaşayış minimumuna⁶⁶ da çatmır və sağlamlıq imkanları məhdud şəxslərin əmək bazarına cəlb olunma göstəricisinin çox aşağı olduğunu⁶⁷ nəzərə alsaq, müvafiq olaraq, bu şəxslər, bir çox hallarda, gəlir şəkildə yalnız sosial paket alırlar və bu da fiziki xilas üçün yetərli deyil.

Qeyd etmək lazımdır ki, bu ilin oktyabr ayında Gürcüstan parlamentində Gürcüstan qanununda dəyişikliklərlə bağlı "Sosial yardım haqqında" qanun layihəsi qeydə alınmış, ona əsasən də gələn ildən indeksləşdirmə qaydası ilə sosial paketin vaxtaşırı artırılması nəzərdə tutulur, o cümlədən imkanları aydın şəkildə məhdud olan şəxslərə və uşaqlara veriləcək məbləğ 65 lari ilə, imkanları əhəmiyyətli və orta dərəcədə ifadə edilən şəxslər üçün - 35 lari ilə artım olacaqdır⁶⁸. **Sosial paketin artımının vacibliyinə baxmayaraq, qeyd etmək lazımdır ki, onun həcmi hələ də əhəmiyyətli və orta ifadə edilmiş məhdud imkanlı statusu olanlar üçün yaşayış minimumundan çox aşağıdır və bu qrupun ehtiyaclarını belə minimal səviyyədə ödəməyəcək.**

- *Servislərin azlığı*

Sağlamlıq imkanları məhdud olanlar cəmiyyətinin xüsusi kəskinliklə qeyd etdikləri daha bir mühüm problemlərdən biri onların hüquqları üzrə çalışan fəalları, Gürcüstanın bütün ərazisində müxtəlif növ dəstəkverici servislərin azlığı və bunlara əlçatma problemləridir. Bu istiqamətdə qanunvericiliyə qoyulan zəmanətlərə baxmayaraq,⁶⁹ sosial paket və birdəfəlik müavinət xaricində sabit servislər cüzdür, məhdud imkanlı şəxslərin ehtiyaclarının araşdırılmasına yenə də əsaslanmır, mövcud xidmətlər isə ili-ildən əsasən dəyişməz qalır.

Bununla yanaşı, Gürcüstanın bütün ərazisində mövcud ehtiyacları baxmayaraq, sağlamlıq imkanları məhdud olan şəxslərə dəstək xidmətləri əsasən paytaxtda və bir neçə böyük şəhərdə cəmləşib və regionlarda yaşayan insanların onlara əlçatma imkanı yoxdur⁷⁰. Gürcüstan miqyasları ilə, bir çox munisipalitetlərdə yaşayan məhdud imkanlı şəxslər psixososial reabilitasiya, gündüz mərkəzi xidmətləri, erkən inkişaf xidmətləri, fərdi yardım və evdə qulluq xidmətləri kimi xidmətlərdən məhrumdurlar. Belə mühüm xidmətlərə əlçatmanın olmaması imkanları məhdud olan şəxslərin müstəqil həyatının keyfiyyətinə və ictimai həyatda iştirakına kəskin mənfi təsir göstərir və praktiki olaraq bütün hüquq və azadlıqlardan istifadə etməkdə mühüm maneə yaradır.

⁶⁴ Qeyd: Gürcüstanın ərazi bütövlüyü, azadlığı və müstəqilliyi uğrunda aparılan döyüş əməliyyatları və digər dövlətlərin ərazisində aparılan döyüş əməliyyatları nəticəsində əlil statusu almış şəxslər bu siyahıya daxil edilmir.

⁶⁵ bax: "Sosial paketin müəyyən edilməsi haqqında" Gürcüstan Hökumətinin 23 iyul 2012-ci il tarixli 279 nömrəli qərarı, m. 5.

⁶⁶ Gürcüstan Milli Statistika Xidmətinin məlumatına görə, bu il yaşayış minimumunun məbləği 226,2-255,3 lari arasındadır, bax: <https://bit.ly/3Sfsh4w>.

⁶⁷ Məsələn, Xalq müdafiəçisinin parlament hesabatına əsasən, 2021-ci il dekabrın 1-nə məşğulluğun dəstəkləndirilməsi proqramları və xidmətləri çərçivəsində ümumilikdə 38 nəfər məhdud imkanlı şəxs, 128 nəfər məhdud imkanlı şəxs isə dövlət sektorunda işlə təmin olunub; bax: Gürcüstan Xalq Müdafiəçisinin Gürcüstanda insan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsinin vəziyyəti haqqında hesabatı, 2021, səh. 288.

⁶⁸ Gürcüstanın qanun layihəsi №07-2/199/10 „Sosial yardım haqqında“ Gürcüstan Qanununda dəyişiklik edilməsi haqqında, <https://bit.ly/3glhFDI>.

⁶⁹ Məsələn, bax: „Sağlamlıq İmkanı məhdud şəxslərin hüquqları haqqında“ Gürcüstan qanunu 2020, M. 10, 20, 26, 35.

⁷⁰ Xalq Müdafiəçisi, bax: „İllərdə xidmətlərin coğrafi əlçatanlığı problemlərindən danışır. Gürcüstan Xalq Müdafiəçisinin Gürcüstanda insan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsinin vəziyyəti haqqında hesabatı, 2021, səh. 283.

3. Etnik azlıqların nümayəndələrinin servislərə əlçatması - Kvemo Kartlidə problemlər

Hökumətin ölkədə nə qədər etnik azlıqlardan məhdud imkanlı şəxslərin yaşadığı barədə məlumatı yoxdur. Bu o deməkdir ki, bu qrupun nümayəndələri dövlətin nəzər sahəsindən kənar qalır və onlara qarşı hər hansı dəlilsübutlu siyasət tədbirlərinin həyata keçirilməsi mümkün deyil.

Kvemo Kartlidə yaşayan etnik azərbaycanlı sağlamlıq imkanları məhdud şəxslərin mərkəzi səviyyədə mövcud olan mexanizm və xidmətlərə əlçatma məsələsi öyrənilərkən, dövlətin effektiv siyasət tədbirləri hazırlamaq və həyata keçirməklə cavab verməli olduğu bir çox maneələr və problemlər müəyyən edilmişdir. Bu fəslin məqsədi bu qrupun üzvləşdiyi sistemli problemləri nəzərdən keçirmək və onların mərkəzi səviyyədə mexanizmlərə əlçatmasını qiymətləndirməkdir.

3.1. Mərkəzi səviyyədə mövcud mexanizmlərin əlçatmasının sistemli problemləri - əsas kontekstin təsviri

Dövlətin dil siyasəti etnik azlıqların mərkəzi səviyyədə mövcud olan xidmətlərə və mexanizmlərə əlçatması ilə bağlı sistemli problemlər arasında aparıcı yer tutur ki, bu da icmanı servislər və xidmətlərlə bağlı informasiya vakuumunda qoyur.

Digər sistemli maneə ümumi statistik məlumatların yoxluğu və etnik mənsubiyyətə əsaslanan işlənilməmiş məlumatlardır ki, bu da dövlətə bu qrupun ehtiyaclarını dəqiq müəyyən etməyə və məqsədyönlü siyasət həyata keçirməyə imkan vermir. Sözügedənə paralel olaraq, dövlət tərəfindən qərarların qəbulu prosesinə cəmiyyətin cəlb edilməsi kəskin xarakter alır ki, bu da bütövlükdə etnik azlığı təmsil edən sağlamlıq imkanları məhdud şəxsləri hökumətin nəzər sahəsindən kənarlaşdırır.

3.1.1 Relevant statistik məlumatların olmaması

Effektiv siyasətin planlaşdırılmasında və həyata keçirilməsində, habelə onun monitorinqi prosesində statistik məlumatların əhəmiyyətinə baxmayaraq, ölkədə məhdud imkanlı şəxslərlə bağlı məlumatların toplanması və işlənilməsi üçün beynəlxalq standartlara uyğunlaşdırılmış metodologiya və qaydalar hələ də işlənilib hazırlanmamışdır. Gürcüstanın İşğal Olunmuş Ərazilərindən Məcburi Köçkünlərin, Əmək, Səhiyyə və Əhəlinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi yalnız sosial paket alan şəxslərin sayını toplayır və bu, elə də qüsurly tibbi model əsasında verilmiş statusa malik şəxslərin hamısını siyahıya ala bilmir. Xüsusilə də imkanları orta məhdudluqla ifadə olan məhdud imkanlı statusuna malik şəxslər sosial paket alan şəxslər siyahısından avtomatik olaraq çıxarırlar, çünki onlar uşaqlıqdan məhdud imkanlı şəxs olmamışlar; eləcə də yaşa görə pensiya almağa başlayan məhdud imkanlı şəxslərə müvafiq olaraq sosial paketin verilməsinə etiraz edilir.

İHHŞ – Sosial Xidmət Agentliyinin dövlət müavinatlarını qəbul edənlərin siyahıyaalma bazasına əsasən, Gürcüstanda cəmi 125 467 məhdud imkanlı şəxslər qeydiyyatda alınmışlar.⁷¹ Bunların arasında 13 343 məhdud imkanlı uşaqlardır; 29 070 aydın ifadə edilmiş məhdud imkanlı statusa malik şəxsdir, 74 420 mühüm ifadə olunmuş məhdud imkanlı statusa malik şəxs və 10 634 orta ifadə olunmuş məhdud imkanlı şəxslərdir. Qurum

⁷¹ bax: İHHŞ – Sosial Xidmət Agentliyi Statistika, <https://bit.ly/3yqHrw6>.

sözügədən statistik məlumatlar üzərində məhdud imkanlı şəxslərin cinsinə, yaşına, eləcə də Gürcüstan regionlarına əsasən işləyir.⁷²

Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatının hesabatına əsasən, dünya əhalisinin ən azından 15%-i məhdud imkanlı şəxslərdir.⁷³ Ölkələrin ümumi əhalisi arasında məhdud imkanlı şəxslərin payı da məhz global faiz göstəricinə yaxın olmalıdır. Tədqiqatlara əsasən, bu pay 11.8%-dən (yüksək gəlirli ölkələrdə) 18%-ə (aşağı gəliri olan ölkələrdə) qədərdir.⁷⁴

Gürcüstanda yaşayan sağlamlıq imkanları məhdud şəxslərin (sosial paket qəbul edənləri) sayı global göstəricilərdən çox geri qalır və bu da onu göstərir ki, ölkədə bu qrupun nümayəndələrinin real sayının yalnız üçdə biri aşkar edilmiş, status verilmiş və sosial paket tərəfindən ödənilmişdir.

Bununla belə, yuxarıda qeyd edildiyi kimi, beynəlxalq standartların birmənalı tələbatına baxmayaraq, dövlət məhdud imkanlı şəxslərin statistik göstəricilərini etnik mənsubiyyətə əsasən aparmır.⁷⁵ O, yalnız regionların və munisipalitetlərin əsasında, sosial paket alan şəxslərin sayı haqqında vahid məlumat toplayır.

Qrafik №1. Regionların bütün əhalisi arasında sosial paket qəbul edənlərinin payı (%).

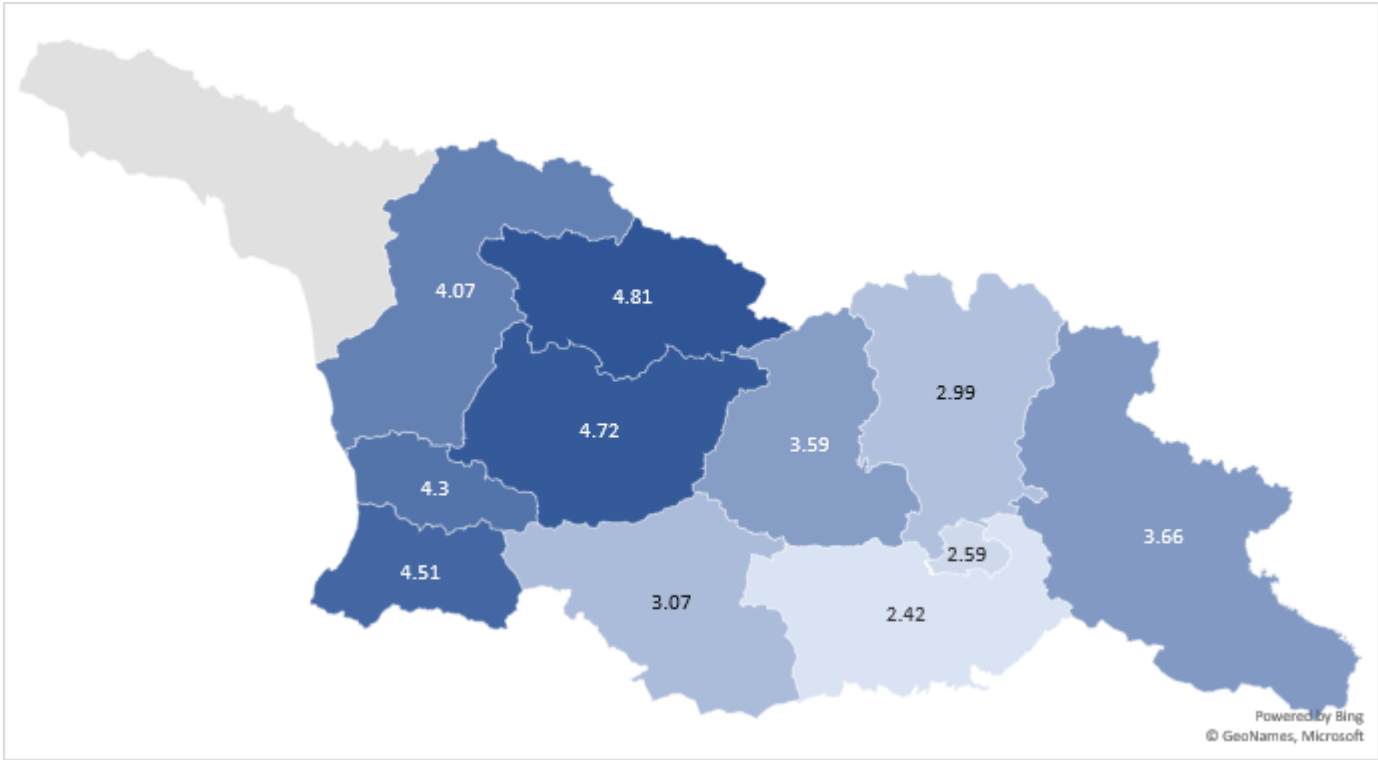
---

⁷² Gürcüstanın İşğal Olunmuş Ərazilərindən Məcburi Köçkünlər, Əmək, Səhiyyə və Sosial Müdafiə Nazirliyinin rəsmi korrespondensiyası N MOH 1 22 00173448; 2.08.2022.

⁷³ World Health Organization, World Report on Disability, Summary, 2011, 83. 7.

⁷⁴ World Health Organization, World Report on Disability, 2011, 83. 27.

⁷⁵ Gürcüstanın İşğal Olunmuş Ərazilərindən Məcburi Köçkünlər, Əmək, Səhiyyə və Sosial Müdafiə Nazirliyinin rəsmi korrespondensiyası N MOH 1 22 00173448; 2.08.2022.

Statistik məlumatların olmaması etnik azlıqların nümayəndəsi olan məhdud imkanlı şəxslərin ehtiyaclarının, eləcə də onların qarşısında mövcud sistemli maneələrin üzə çıxarılması və sonra da onların qarşısının alınması üçün siyasətin effektiv həyata keçirilmə imkanına mane olur.

Etnik azlıqların nümayəndəsi olan məhdud imkanlı şəxslərin servislərə cəlb olunması prosesinin qiymətləndirəninə mühüm maneəsi kimi, etnik əlamətlə statistik məlumatın olmamasını Gürcüstanın İşğal Olunmuş Ərazilərindən Məcburi Köçkünlərin, Əmək, Səhiyyə və Əhəlinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi göstərir.⁷⁶ Amma onun söhbətindən məlumatların üzərində işlənməsi istiqamətində dövlət yanaşmalarının dəyişməsi ilə bağlı baxış nəzərə çarpmır.

„Şəxsiyyət vəsiqəsində də etnik aidiyyət yazılmır. Pensiya almağa gələndə, hansı millətdən olduğu soruşulmayacaq ki? O, bizim üçün Gürcüstan vətəndaşdır və pensiyanın şərtlərinə cavab verir, etnik əlamətlə isə statistikanı toplamırıq”.

Gürcüstanın bütün regionlarında məhdud imkanlı şəxslərin sayı qeyri-adekvat şəkildə aşağı olsa da, **ölkədə ən aşağı göstərici Kvemo Kartli bölgəsindədir.** Məhdud imkanlı şəxs statusunun verilməsi mexanizmlərinə Kvemo Kartli əhalisinin əlçatma problemləri bunu göstərir və nəticədə də daha çox məhdud imkanlı şəxs dövlətin minimal dəstəyi kənarında qalır. Kvemo Kartlinin üç munisipalitetində məhdud imkanlı şəxslərin payı bölgənin orta göstəricisindən çox aşağıdır. Bunlar, **Tetrtsğaro (2.07%), Qardabani (2.28%) və Tsalka (2.3%) munisipalitetləridir.**

⁷⁶ Gürcüstanın İşğal Olunmuş Ərazilərindən Məcburi Köçkünlər, Əmək, Səhiyyə və Sosial Müdafiə Nazirliyinin nümayəndəsi ilə müsahibə.

3.1.2 Dövlətin dil siyasəti

Mərkəzi səviyyədə mövcud mexanizmlərə etnik azlıq nümayəndələri olan məhdud imkanlı şəxslərin məhdud əlçatmasının ən əsas səbəbi dil maneələri və bu istiqamətdə dövlətin passiv roludur. 2014-cü ilin ümumi siyahıyaalınmasına əsasən, etnik azərbaycanlı vətəndaşların 73.9%-i gürcü dilini sərbəst bilmirdi. Sədlərə, ilk öncə, dövlət siyasətinin zəiflikləri səbəb olur və bu da illər ərzində, bir qayda olaraq, etnik azlıqların qarşısında duran problemləri və onların ehtiyaclarını nəzərə almırdı.⁷⁷

Qeyd etmək lazımdır ki, dövlətin dil siyasəti etnik azlıqları təmsil edən şəxslərin müxtəlif servise və məlumata əlçatması nəinki mərkəzi, eləcə də munisipal səviyyədə də sədd yaradır.⁷⁸ Etnik azlıqların sıx yaşadıkları munisipalitetlərdə sakrebulolar və bələdiyyələr vətəndaşların ərizələrinin, şikayətlərinin, inzibati orqanların cavablarının (o cümlədən, ictimai məlumatın), eləcə də relevant normativ aktların azlıqların dilinə tərcümə resurslarını yaratmırlar.⁷⁹ Müvafiq olaraq, dövlət dilini qeyri-kafi bildiklər halda, etnik azərbaycanlı vətəndaşlar öz xərcləri hesabına bu sənədləri tərcümə etdirir və bu yolla bazis informasiyasına əlləri çatır.⁸⁰

Məlumdur ki, mövcud tənzimləmələr, bir tərəfdən, məhdud imkanlı şəxslər üçün, onların sosial-iqtisadi həssaslığından və sosial paketin çox azlığından irəli gələrək, bazis informasiyanın qəbul imkanına çox mane olur və cəmiyyətin qalan üzvləri ilə müqayisədə daha böyük maliyyə səddini yaradır, digər tərəfdən isə həm məhdud imkanlı şəxslərin hüquqları haqqında BMT Konvensiyasına, eləcə də Milli Azlıqların Müdafiəsi Haqqında Avropa Şurası Çərçivəsi Konvensiyasına və informasiyaya maneəsiz yanaşmanın təminatı nöqtəyindən etinasız yanaşmanı təqdim edir.

„Bizim günahımız deyil ki, dili bilmirik. Bizim vaxtda həftədə bir gün yarım saat idi (dərs). Dili öyrənmək imkanımız yox idi”.

Dmanisi munisipalitetində yaşayan məhdud imkanlı şəxs statusuna namizəd

Gürcüstanın İşğal Olunmuş Ərazilərindən olan Məcburi Köçkünlər, Əmək, Səhiyyə və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyinin nümayəndəsi dövlətin etnik azlıqların dillərində danışan məhdud imkanlı şəxslərə necə xidmət göstərməsi ilə bağlı suala belə cavab verdi ki, Dövlət Qayğısı Agentliyinin yerli vahidləri çalışır ki,

⁷⁷ Təhsil sistemindəki çatışmazlıqlara gəlincə, bax: Sosial Ədalət Mərkəzi, Etnik Azlıqların Təhsil Siyasətinə qarşı Sistemli Çağırışlar, 2020, <https://bit.ly/3tLinx5>.

⁷⁸ Advisory Committee on the Framework Convention for the Protection of National Minorities, Third Opinion on Georgia, ACFC/OP/III(2019)002, 2019, par. 103.

⁷⁹ bax: Məsələn, Marneuli Munisipalitetində Sosial Ədalət, Etnik Azlıqların Siyasi İştirakının Gücləndirilməsi Mərkəzi, 2020, <https://bit.ly/3EpnEs>; Sosial Ədalət Mərkəzi, bəyanat: “EMC Azərbaycan dilində tərcümə resurslarının olmaması səbəbindən Marneuli Şəhər İcra Hakimiyyətini və Şəhər Şurasını məhkəməyə verir”, 2019, <https://bit.ly/3TT05HJ>.

⁸⁰ Sosial Ədalət Mərkəzi, bəyanat: “EMC Azərbaycan dilində tərcümə resurslarının olmaması səbəbindən Marneuli Şəhər İcra Hakimiyyətini və Şəhər Şurasını məhkəməyə verir”, 2019, <https://bit.ly/3TT05HJ>.

azlıqların dilini bilən yerli sakinlər nazirliyə bəyanat verərkən, müraciət edərkən bu qrupun nümayəndələrinə kömək etsinlər, eləcə də onlara konsultasiya versinlər.⁸¹

Bu bəyanatdan görünür ki, dövlətin etnik azlığı təmsil edən sağlamlıq imkanları məhdud olan şəxslərin başa düşə biləcəyi dildə məlumat çatdırmasını təmin etmək üçün vahid, sistemli siyasəti yoxdur və istənilən növ tədbirin həyata keçirilməsi ayrıca ərazi vahidinin xoş iradəsi və ya işçinin dil imkanları ilə bağlıdır.

Bundan əlavə, Nazirliyin yuxarıda qeyd olunan cəhdlərinə baxmayaraq, etnik azlığı təmsil edən məhdud imkanlı şəxslər radikal şəkildə fərqli reallıqda yaşayırlar. İnformasiya əldə etmək öhdəliyinə laqeyd yanaşma şəraitində, inzibati orqanlarla qarşılıqlı əlaqədə və/və ya sosial işçilərlə ünsiyyətdə olduqda, dil baryerinin aradan qaldırılması yüklü bütünlüklə etnik azlığı təmsil edən məhdud imkanlı şəxslərin üzərinə düşür.

Məsələn, sosial işçilərin sözlərinə görə, etnik azlıqların nümayəndəsi olan məhdud imkanlı şəxslərlə işdə bil baryeri çox böyük maneələr yaradır.⁸²

„Əlbəttə ki, dil baryeri mövcuddur, amma gənclər gürcü dilini daha yaxşı başa düşürlər. Başa düşməyəndə, kimsə yanlarında olur, ya qonşular və ya biz gedirik və ünsiyyət qururuq”.

Tetrtsğaro munisipalitetində işləyən sosial işçi

„Söhbəti əsasən rus dilində aparmalı oluruq. Nadir halda olur ki, gürcü dilini bilsinlər. Bəzən qohumların və ya tanışların yardımı ilə rus-azərbaycan dilinə tərcümə edilir”.

Marneuli munisipalitetində işləyən sosial işçi

Qeyri-rəsmi tərcüməçinin olduğu və ya olmadığı şərtlərdə də (gürcü və ya rus dilində ünsiyyət halında), sosial işçilər benefisiarlarla dərindən işləməkdə və mövcud proqramlar üzrə ətraflı məlumatı çatdırmaqda çətinlik çəkirlər.

„Sosial işçi rus dilində qanunvericilik səviyyəsində nə qədər ətraflı (benefisiarla) danışa bilər? Bunu anlaya bilmirik”.

Kvemo Kartli regionunda işləyən sosial işçi

İcmanın üzvləri də və sosial işçilər də qeyd edirlər ki, **onlar arasında ünsiyyət əsasən rus dilində aparılır.**

Bu dili bilmədiyi halda, məhdud imkanlı şəxslər məcbur olurlar ki, **ailə üzvlərinin, qohumların və ya qonşuların yardımı ilə** dövlətlə ünsiyyət qursunlar.

3.1.3. Məlumatlandırma azlığı və icmanın iştirakının olmaması

Dil səddi və dövlətin passiv rolu fonunda, etnik azlıqların nümayəndəsi olan məhdud imkanlı şəxslər özlərini dövlətdən kənarlaşdırılmış, informasiya vakuumunda hiss edirlər. Bu vəziyyətə ölkədə bu günə qədər işlənib

hazırlanmış informasiya çatdırılmasının milli standartının işlənib hazırlanmamasıdır.

⁸¹ Gürcüstanın İşğal Olunmuş Ərazilərindən Məcburi Köçkünlər, Əmək, Səhiyyə və Sosial Müdafiə Nazirliyinin nümayəndəsi ilə.

⁸² Kvemo Kartli bölgəsində işləyən sosial işçilərlə fokus qrup görüşləri

„Dil baryerinə görə, çox şeylərdən uzaq qalırıq. Nəyi isə bir-birimizdən öyrənirik, (sonra) gürcü dilini bilən kimi isə axtarıyıq ki, deyilənləri təsdiq etsin və ya inkar etsin”.

Bolnisi munisipalitetində yaşayan məhdud imkanlı şəxs

„İcma üzvlərinin qarşılaşdıqları problem informasiya qıtlığı və informasiya vakuumudur. Bir çox hallarda, nəyin baş verdiyi haqqında heç nə bilmirik. Yuxarıda qəbul edilən qanunlar bizə qədər gəlib çatmır və yolda yox olur”.

Marneuli munisipalitetində yaşayan sağlamlıq imkanları məhdud olan şəxs

Bunu Xalq Müvəkkili Aparatının nümayəndəsi də təsdiq edir və göstərir ki, etnik azlıq nümayəndəsi olan məhdud imkanlı şəxslər üçün informasiya çatdırılması əsas problemdir.

“Ümumiyyətlə, məhdud imkanlı şəxslər üçün informasiya çatdırılmasının hansı problemlərlə bağlı olduğunu bilirik və əlavə dil səddi mövcud olduğunda isə, problemləri təsəvvür etmək olar”.

Gürcüstanın Xalq Müvəkkili Aparatının nümayəndəsi

Bu şəraitdə etnik azlıqları təmsil edən məhdud imkanlı şəxslərin və onların ailə üzvlərinin məhdud imkanlı şəxslərin hüquqları, bu hüquqların müdafiəsi və şikayət vasitələri haqqında məlumat əldə etmək imkanı yoxdur⁸³. İnformasiya vakuumu hissi xüsusilə şəhərlərdə deyil, munisipalitet mərkəzlərindən uzaq kəndlərdə yaşayan məhdud imkanlı şəxslər üçün kəskindir.⁸⁴

Bununla yanaşı, fokus qrupda iştirak edən məhdud imkanlı şəxslərin dövlət orqanlarına müraciət, sorğu vermə və/və ya şikayətləndirmə prosedurları haqqında məlumatlandırılan hətta cüzi hissəsi belə qurum mexanizmlərinə inanmır və faydalı dəyişikliklərə ümid etmir.

“(Müraciət etməyə) İmkanım olsa da, kim məni qəbul edər?”

Bolnisi munisipalitetində yaşayan məhdud imkanlı şəxs

Qeyd etmək lazımdır ki, Sosial Tədqiqatlar və Analiz İnstitutunun 2019-cu ildə apardığı araşdırma da etimadın aşağı səviyyəsindən danışır ki, bu da etnik azərbaycanlı icmanın yalnız 30,9%-nin Gürcüstanın mərkəzi hökumətinin onun etnik qrupunun problemləri ilə maraqlandığına inandığını göstərir, 58,5% isə hesab edirdi ki, Gürcüstanın mərkəzi hökuməti öz etnik qrupunun üzvlərinə ölkənin tamhüquqlu vətəndaşı kimi yanaşır.⁸⁵

Sosial siyasətin işlənilib hazırlanması və həyata keçirilmə hissəsi, Gürcüstanın İşğal Olunmuş Ərazilərindən Məcburi Köçkünlərin, Əmək, Səhiyyə və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyinin istiqamətləndirici roluna baxmayaraq,⁸⁶ və o cümlədən də mərkəzi səviyyədə mövcud sosial proqramlar haqqında əhalinin məlumatlandırılması təminatını da əhatə etməlidir. Qurum etnik azlıqların nümayəndəsi olan şəxslərin

⁸³ Gürcüstan Xalq Müdafiəsi İdarəsinin Məhdud İmkanlıların Hüquqları Departamentinin nümayəndəsi ilə müsahibə; Dmanisi, Bolnisi və Marneuli bələdiyyələrində yaşayan məhdud imkanlılar və onların ailə üzvləri ilə fokus qrup görüşləri.

⁸⁴ Kvemo Kartli bölgəsində işləyən sosial işçilərlə fokus qrup görüşləri

⁸⁵ Sosial Tədqiqatlar və Təhlillər İnstitutu, Etnik Azlıqların Siyasi Həyatda İştirakı Araşdırması, 2019, səh. 48-49.

⁸⁶ bax: "Sosial Yardım haqqında" Gürcüstan Qanunu, m. 16.

məlumatlandırılması istiqamətində, praktiki olaraq, ikinci dərəcəlidir. Xüsusilə də, Nazirlik tərəfindən çətdirilən informasiyaya əsasən, sözügedən qrup üçün informasiyanı çətdirdiqdə, aparıcı qurum Barışiq və Vətəndaş Bərabərliyi Məsələlərində Gürcüstan Dövlət Nazirinin Aparatıdır, Gürcüstanın İşğal Olunmuş Ərazilərindən Məcburi Köçkünlərin, Əmək, Səhiyyə və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyinin nümayəndələri isə, informasiya kampaniyasını aparmaq əvəzinə, Dövlət Naziri Aparatı tərəfindən təşkil edilmiş görüşlərdə iştirak edirlər.⁸⁷ Yalnız koordinasiya mandatına malik və effektiv iş üçün lazımi büdcə resurslarına malik olmayan qurum yuxarıda adı çəkilən məsələlər üzrə aparıcı qurum kimi nəzərdən keçirilir və göstərilir ki, etnik azlıqların nümayəndələri, o cümlədən məhdud imkanlı şəxslər, cəmiyyətin digər hissəsindən fərqli olaraq, tematik qurumun - Gürcüstanın İşğal Olunmuş Ərazilərindən Məcburi Köçkünlərin, Əmək, Səhiyyə və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyinin informasiya siyasətinin ilk hədəf qrupu kimi hesab edilmirlər. Müvafiq olaraq, sistem Nazirliyin ümumi əhaliyə yönəlmiş ünsiyyətindən etnik azlıq nümayəndələrini ədalətsiz və əsassız olaraq təcrid edir.

Nəzərə almaq lazımdır ki, Nazirlik məhdud imkanlı şəxslərin hüquqları, eləcə də onlar üçün nəzərdə tutulmuş benefitlər haqqında Kvemo Kartlidə yaşayan əhalinin və icmanın məlumatlandırılması üçün hansı tədbirlərə müraciət edir. Qurum yalnız üç hal haqqında məlumat çətdirdi:

- 2018-ci ilin *iyun-avqust aylarında* həyata keçirilən kampaniya Dövlət Nazirinin Aparatı tərəfindən təşkil olunub və dövlət sosial proqramları ilə (sosial reabilitasiya və uşağa qayğı dövlət proqramının alt proqramları) tanışlığı və əlçatanlığının artırılması məqsədini daşıyrdı⁸⁸. Bu kampaniya çərçivəsində Gürcüstanın müxtəlif regionlarında, o cümlədən Kvemo Kartlidə (Marneuli, Qardabani, Tsalka, Dmanisi və Bolnisi munisipalitetlərində) yerli əhalinin, müəllimlərin, kənd həkimlərinin, tibb müəssisələrinin nümayəndələrinin iştirakı ilə görüşlər keçirilib. Nazirlikdən verilən məlumata görə, görüş çərçivəsində iştirakçılara yaşayış müavinətinin təyin edilməsi, verilməsi və rəsmiləşdirilməsi, o cümlədən uşağa qulluq xidmətləri və formaları haqqında kitabçalar paylanılıb;
- 2021-ci ilin *may ayında* Məşğulluğa Kömək Dövlət Agentliyinin məşğulluq koordinatoru “Salam” platformasının təşkilatçılığı ilə Sağlamlıq İmkanları Məhdud Şəxslərin Alyansının üzvləri ilə görüşdə iştirak etmişdir. Agentliyin nümayəndəsi görüş iştirakçılarının məşğulluğun dəstəkləndirilməsi istiqamətində dövlət tərəfindən hazırlanmış proqramlarla tanış edib;
- 2022-ci ilin *iyun ayında* Barışiq və Vətəndaş Bərabərliyi üzrə Dövlət Naziri Aparatının təşkil etdiyi məlumatlandırma kampaniyası çərçivəsində nazirliyin və Məşğulluğa Kömək Dövlət Agentliyinin nümayəndələrinin iştirakı ilə Qardabani, Marneuli, Bolnisi və Dmanisi munisipalitetlərində etnik

Təəssüflər olsun ki, Nazirliyin çətdirdiyi məlumat **iştirakçıların sayı (o cümlədən, məhdud imkanlı şəxslərin sayı) və etnik tərkib haqqında göstəriciləri əhatə etmir** və müvafiq olaraq, fəallığın məqsədyönlüliyü və etnik azlıqlara təsiri qiymətləndirmək çətdindir.

⁸⁷ Gürcüstanın İşğal Olunmuş Ərazilərindən Məcburi Köçkünlər, Əmək, Səhiyyə və Sosial Müdafiə Nazirliyinin rəsmi korrespondensiyası N MOH 1 22 00173448; 2.08.2022; Gürcüstanın İşğal Olunmuş Ərazilərindən Məcburi Köçkünlər, Əmək, Səhiyyə və Sosial Müdafiə Nazirliyinin nümayəndəsi ilə müsahibə.

⁸⁸ Gürcüstanın İşğal Olunmuş Ərazilərindən Məcburi Köçkünlər, Əmək, Səhiyyə və Sosial Müdafiə Nazirliyinin rəsmi korrespondensiyası N MOH 1 22 00173448; 2.08.2022.

azlıqların nümayəndələri üçün sosial proqramların tanış edilməsi üçün görüşlər keçirilmişdi. Görüşdə Azərbaycan dilində çap olunmuş tematik kitabçalar paylanılıb.

Bununla belə, Gürcüstanın İşğal Olunmuş Ərazilərindən Məcburi Köçkünlər, Əmək, Səhiyyə və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyinin nümayəndəsi qeyd edir ki, etnik azlıqların nümayəndələrinə bu cür məlumatların çatdırılma prosesi ardıcıl siyasətin tərkib hissəsi deyil və bu qrupu təqdim edən məhdud imkanlı şəxslər üçün hökumətin məlumat çatdırma planı yoxdur⁸⁹.

Qurum daxilində əhalinin məlumatlandırılması siyasətinin olmaması ilə yanaşı qeyd etmək lazımdır ki, həm Nazirliyin, eləcə də onun sisteminə daxil olan İHHŞ, o cümlədən İHHŞ - Sosial Xidmətlər Agentliyinin və İHHŞ - Dövlət Qayğısı və Trafikinə Qurbanları, Zərərçəkmişlərə Yardım Agentliyinin internet saytlarında yerləşdirilən məlumatlar etnik azlıqların dillərində əlçatan deyil⁹⁰ və bu da icma üzvlərini daha da böyük informasiya vakuumunda saxlayır.

Məlumatlandırma problemlərinə paralel olaraq, dövlət tərəfindən qərarın qəbul edilmə prosesində icmanın cəlb olunma problemi kəskin şəkildə durur. Mərkəzi hakimiyyət səviyyəsində, 2021-ci ildən sağlamlıq imkanları məhdud olanlara qarşı siyasətin formalaşdırılması və bu prosesdə icma üzvlərinin iştirakı üçün iki platforma mövcuddur:⁹¹

- *Sağlamlıq İmkanları Məhdud olan Şəxslərin Hüquqları haqqında Konvensiyanın həyata keçirilməsi üzrə İmplementasiya Qurumlararası Koordinasiya Komitəsi* - Konvensiyanın və yerli qanunvericiliyin icrasının qurumlararası əlaqələndirilməsi, çatışmazlıqların aşkar edilməsi və aradan qaldırılması məqsədi daşıyan dövlət idarəetməsi səviyyəsində mövcuddur. Komitə yanında məhdud imkanlı şəxslərin hüquqları ilə bağlı fəaliyyət göstərən təşkilatlardan ibarət Məsləhət Şurası fəaliyyət göstərir. ***Şura üzvlərindən heç biri etnik azlıqdan olan məhdud imkanlı şəxslər deyil.***
- *Sağlamlıq imkanları məhdud olan şəxslərin hüquqları haqqında Gürcüstan Qanununun icrası üzrə Tədbirlərin Vahid Koordinasiya Şurası* Gürcüstanın İşğal Olunmuş Ərazilərindən Məcburi Köçkünlər, Əmək, Səhiyyə və Sosial Müdafiə Nazirliyi çərçivəsində fəaliyyət göstərir və qanunun icrası və bu prosesdə məhdud imkanlılar icması eləcə də onların hüquqları üzrə çalışan təşkilatların iştirakı məqsədini daşıyır. Şuranın tərkibində 4 komitə fəaliyyət göstərir ki, bunların işi məhdud imkanlı statusunun müəyyən edilməsi üçün bio-psixososial modelin tətbiqi kimi məsələlərlə məşğul olur; deinstitləşmənin həyata keçirilməsi; məhdud imkanlı olan şəxslər üçün sosial xidmətlərin inkişafı, keyfiyyətin monitorinqi və qiymətləndirilməsinin yaxşılaşdırılması; məhdud imkanlı şəxslərin perspektivlərinin münisipal səviyyədə inteqrasiyası. ***Birinci platforma halında olduğu kimi, etnik azlıqları təmsil edən məhdud imkanlı şəxslər komitələrin tərkibinə daxil edilmir.***

Təəssüflər olsun ki, cəlb etmə hissəsində hökumət bu qrupun nümayəndələrini, ümumiyyətlə, siyasi agentliyə malik şəxslər kimi görmür. Mərkəzi səviyyədə olan qurumlar, digər məhdud imkanlı aktivistlərdən və

⁸⁹ Gürcüstanın İşğal Olunmuş Ərazilərindən Məcburi Köçkünlər, Əmək, Səhiyyə və Sosial Müdafiə Nazirliyinin nümayəndəsi ilə müsahibə.

⁹⁰ Qeyd: verilən internet səhifələr yalnız gürcü və ingilis dillərində əlçatandır.

⁹¹ bax: Gürcüstan Hökumətinin 29 noyabr 2021-ci il tarixli 551 nömrəli "Sağlamlıq imkanları məhdud olanların hüquqları haqqında Konvensiyanın İdarəetməsi Əlaqələndirmə Komitəsinin yaradılması və Əsasnamənin təsdiq edilməsi haqqında" qərarı; Gürcüstanın işğal olunmuş ərazilərindən olan məcburi köçkünlər, əmək, səhiyyə və sosial müdafiə nazirinin 24 avqust 2021-ci il tarixli 01-332/O nömrəli "Gürcüstan Qanununun icrası üzrə Vahid Koordinasiya Şurasının müddəalarının və tərkibinin təsdiq edilməsi haqqında" Gürcüstanın Məhdud İmkanlıların Hüquqları haqqında" əmri.

təşkilatlardan fərqli olaraq, etnik azlığı təmsil edən məhdud imkanlı şəxsləri eyniləşdirməyib ki, bunlara da müəyyən dövrlərdə, onlar üçün aydın dildə və vasitələrlə mövcud siyasi dəyişikliklərlə bağlı məlumatlar çatdırıla bilsinlər.

„Dövlətə müraciət etməsən və ciddi şəkildə tələb etməsən, heç nə əldə edə bilməyəcəksən. Dövlətin özü maraqlı deyil”.

Marneuli munisipalitetinin sakini məhdud imkanlı şəxs

Hətta onu da qeyd etmək lazımdır ki, etnik azlıq nümayəndələri nəinki qurumlararası platformaların işinə cəlb olunur, eləcə də sözügedən mexanizmlərdə onların hüquq vəziyyəti ilə, problemlərinin aşkarlanması və bunların qarşısının alınma üsulları ilə bağlı bu günə qədər məsələ qaldırılmayıb və heç bir iş aparılmır,⁹² bu da dövlət tərəfindən bu qrupa qarşı tam laqeydliyi bir daha göstərir.

3.2. Mərkəzi səviyyədə mövcud mexanizmlərə çıxış - əsas tendensiyalar

3.2.1. Məhdud imkanlı şəxs statusunun verilməsi – prosesdə mövcud problemlər

Yuxarıda göstəriləndi kimi, sağlamlıq imkanı məhdud olan şəxs statusunun verilməsi tibbi modelin, yəni tibbi diaqnozların əsasında baş verir. Qanunvericilik tənzimləmələrinə əsasən, statusun təyin edilməsi haqqında rəyi tibbi müəssisə verir və bu da seçim əsasında, 2 il müddəti ilə bu statusun təyin edilməsi hüququnu verir.⁹³ Gürcüstan miqyasları ilə Gürcüstanın İşğal Olunmuş Ərazilərindən Məcburi Köçkünlər, Əmək, Səhiyyə və Sosial Müdafiə Nazirliyinin İHHŞ – Tibbi və Əczaçılıq Fəaliyyətinin Tənzimlənmə Agentliyi tərəfindən belə bir səlahiyyətə malik ən azı 70 müəssisə seçiləcəkdir.⁹⁴

Yerli icma nümayəndələri və onların ailə üzvləri sağlamlıq imkanları məhdud şəxs statusunun verilməsi prosesini kəskin tənqid edib göstərdilər ki, mövcud sistem ədalətsizdir və insanların ehtiyaclarına uyğunlaşdırılmayıb. Onlara məlum deyil ki, bu və ya digər statusun verilməsi hansı prinsiplə baş verir və statusa baxışın əsasını təşkil edən nədir.⁹⁵

Bununla yanaşı, etnik azlıqların sıx yaşadıkları bölgələrdə ilkin tibbi dairənin işi xüsusilə problemlidir. Bir qayda olaraq, bu dairə mümkün məhdud imkanlı şəxsi aşkar etməli və müvafiq müəssisəyə ünvanlandırmalıdır. Sonra həmin müəssisə də şəxsə statusun verilməsində səlahiyyətli olacaqdır. Amma Xalq Müvəkkili Aparatının nümayəndəsinin sözlərinə görə, mühüm funksiyalarına baxmayaraq, əsasən də məlumatlandırma və ünvanlanma prosedurları haqqında məlumatın azlığına görə ilkin tibb mütəxəssisləri yerli əhaliyə çox yardım etməzlər.⁹⁶

⁹² Gürcüstanın İşğal Olunmuş Ərazilərindən Məcburi Köçkünlər, Əmək, Səhiyyə və Sosial Müdafiə Nazirliyinin nümayəndəsi ilə müsahibə.

⁹³ Gürcüstan Əmək, Səhiyyə və Sosial Müdafiə Nazirinin 13 yanvar 2003-cü il tarixli 1/n nömrəli "İmkanların məhdudluğu statusunun müəyyən edilməsi qaydası haqqında təlimatın təsdiq edilməsi haqqında" əmri, 1 nömrəli əlavə: Prosedur haqqında təlimat. Məhdud imkanlılıq statusunun müəyyən edilməsi haqqında M. 31.

⁹⁴ buradaca, M. 3². Tb.

⁹⁵ Dmanisi, Bolnisi və Marmenuli munisipalitetlərində yaşayan məhdud imkanlı şəxslər və onların ailə üzvləri ilə fokus qrup görüşləri.

⁹⁶ Gürcüstan Xalq Müvəkkili Aparatının məhdud imkanlı şəxslərin hüquqlarının departament nümayəndəsi ilə görüş.

Sağlamlıq imkanları məhdud şəxslər isə qeyd edirlər ki, tibbi dairə ilə ünsiyyətdə nəinki sözügedən səbəbə görə, eləcə də onlara qarşı stiqma və ayrı-seçkilikdən ibarət yanaşmaya görə çətinlik çəkirlər və bu da dövlət dili siyasətini daha da kəskinləşdirir.

“Deyinməyə başlayırlar ki, nə üçün dili bilmirsiniz və kobud davranırlar”.

Dmanisi munisipalitetində yaşayan məhdud imkanlı uşağın valideyni

„Həkim etnik gürcülərlə başqa cür rəftar edir, nəinki bizlə və düşünürəm ki, bu da sağlamlıq imkanının məhdudluğu ilə deyil, etnik mənsubiyyətlə bağlıdır”.

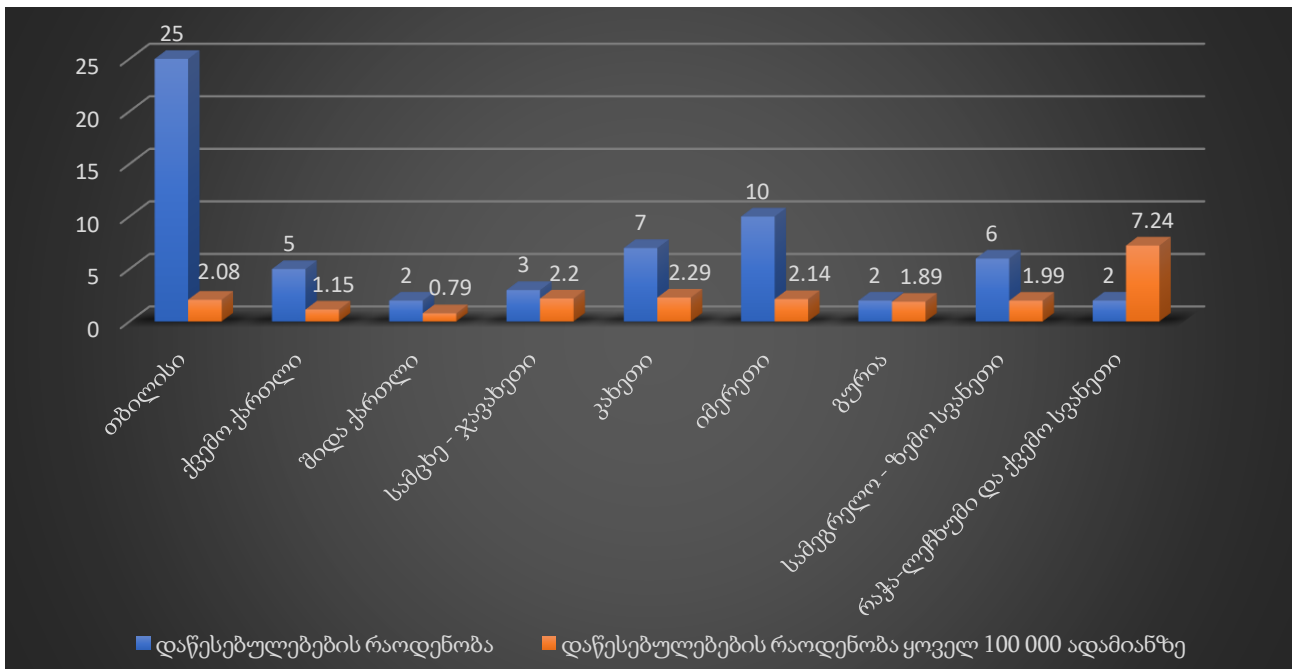
Marneuli munisipalitetində yaşayan məhdud imkanlı şəxs

Yuxarıda qeyd olunan problemlərlə yanaşı, statusun təyin edilməsinə məsul müəssisələrlə coğrafi əlçatma da problem yaradır. Mövcud məlumatlardan məlum olur ki, hər 100 000 əhaliyə düşən, sağlamlıq imkanının məhdudluğu statusunun təyin edilməsi məqsədilə tibbi-sosial ekspertiza apararı müəssisələrin sayına görə, Kvemo Kartli bölgəsi Gürcüstanın bölgələri arasında axırdan ikinci mövqeni tutur. *Bununla belə, bu müəssisələr Kvemo Kartlinin dörd munisipalitetində - Rustavi, Qardabani, Marneuli və Bolnisi munisipalitetlərində fəaliyyət göstərirlər, halbuki Tsalka, Dmanisi və Tetristsğaro munisipalitetlərində oxşar müəssisələr, ümumiyyətlə, yoxdur.*⁹⁷ Bu halda, sağlamlıq imkanının məhdudluğu statusunu almaq üçün əhali başqa munisipalitetlərə getməli olur.

Qrafik №2. Sağlamlıq imkanının məhdudluğu statusunun təyin edilməsi məqsədilə tibbi-sosial ekspertiza keçirən tibbi müəssisələrin sayı, regionlara əsasən

---

⁹⁷ Gürcüstanın İşğal Olunmuş Ərazilərindən Məcburi Köçkünlər, Əmək, Səhiyyə və Sosial Müdafiə Nazirliyi 2022-ci ilin 22 avqust tarixindəki hesabatı, N MOH 1 22 00173448; 2.08.2022.

თბილისი Tbilisi

ქვემო ქართლი Kvemo Kartli

შიდა ქართლი Şida Kartli

სამცხე-ჯავახეთი Samsğe-Cavaxeti

კახეთი Kaxeti

იმერეთი İmereti

გურია Quriya

სამეგრელო-ზემო სვანეთი Samegrelo-Zemo Svaneti

რაჭა-ლეჩხუმი და ქვემო სვანეთი Raça-Leçxumi və Kvemo Svaneti

დაწესებულებების რაოდენობა Müəssisələrin sayı

დაწესებულებების რაოდენობა ყოველ 100 000 ადამიანზე Müəssisələrin sayı hər 100 000 nəfərə

„Statusun alınması üçün gərək Bolnisdən Marneuliyə və ya Rustaviyə gedəsən, həm də bir dəfəyə alınmur, gərək bir neçə dəfə gedəsən”

Bolnisi munisipalitetində çalışan sosial işçi

“Statusun verilməsi ilə bağlı tez-tez müraciətlər olur və müvafiq olaraq yol göstəririk, Tetrtsğaroda da müvafiq mütəxəssis yoxdur və ən yaxın əraziyə ünvanlandırırıq. Bizim halımızda, bu, Marneulidir”.

Tetrtsğaro munisipalitetində çalışan sosial işçi

„Statusun yerində verilməsinə imkanımız yoxdur, nə yetkinlik yaşlılar üçün və nə də ki yetkinlik yaşına çatmayanlar üçün. Buna görə də Tbilisiyə getməli olurlar. Əhaliyə Tbilisi daha əlverişlidir, çünki Marneuliyə getmək üçün nəqliyyatı dəyişməli olurlar”

Tsalka munisipalitetində çalışan sosial işçi

Bu halda ayrılmış maliyyə və vaxt ehtiyatlarının həcmi böyük olur, çünki nəqliyyat məsələsini də məhdud imkanlı şəxs statusunu almaq istəyən və ya onun ailə üzvü həll etməli olur. İctimai nəqliyyatın olmamasını və ya ona əlçatmanın imkansızlığını nəzərə alaraq problemlər daha da kəskinləşir və buna görə də yaranmış əlavə yük yenə də bu insanların üzərinə düşür.

„İctimai nəqliyyata əlçatma da problemdir. Qardabanidən statusun əsasən verildiyi yerə, Rustaviyə gəlmək mümkün deyil. Valideynləri benefisiarları əllərində gətirməli olurlar. Avtomobilləri olmadığı halda, kirayələməli, xahiş etməli olurlar və bu da əlavə maneələr yaradır”.

Qardabani munisipalitetində çalışan sosial işçi

Bürokratik maneələr və nəqliyyat imkanlarının olmamasına görə, məhdud imkanlı şəxslər dövlət qurumları qarşısında status tələblərini gec və ya ümumiyyətlə təqdim etməli olurlar. Məsələn, Bolnisi munisipalitetində yaşayan məhdud imkanlı şəxslərdən birinin dediyinə görə, o, statusunun dəyişdirilməsi tələbi ilə Dövlət Qayğısı Agentliyinə müraciət edib (mühüm şəkildə ifadə edilmişin aydın şəkildə ifadə edilmiş statusuna dəyişdirilməsi), lakin bunun üçün Tbilisiyə gedib oradan tələb etməli olduğuna dair cavab almışdı. Bürokratik maneələri nəzərə alsaq, o, hələ də belə bir ərizəni yazma bilməyib.⁹⁸

Bununla belə, Kvemo Kartli bölgəsində çalışan sosial işçilər bildirirlər ki, bəzi hallarda status almaq məqsədilə şəxslər munisipalitetin və Dövlət Qayğısı Agentliyinin koordinasiyası ilə başqa bir munisipalitetə aparılırlar, amma məlumdur ki, bu rəsmi siyasət deyil, sadəcə ayrı-ayrı qurumların və ya şəxslərin xoş niyyətindən asılıdır.

3.2.2. Sosial reabilitasiya və uşağa qayğı proqramı üzrə əlçatma

Hökumət hər il sosial reabilitasiya və uşaqlara qulluq üzrə dövlət proqramını təsdiq edir və müxtəlif həssas qrupların (o cümlədən sağlamlıq imkanları məhdud şəxslər, qocalar, uşaqlar, gənclər) mərkəzi səviyyədə dəstəklənməsinə yönəlmiş tədbirləri nəzərdə tutur. Proqrama, məsələn, uşaqların reabilitasiyası/abiliteyisi,

⁹⁸ Bolnisi munisipalitetində yaşayan məhdud imkanlı şəxslərlə və onların ailə üzvləri ilə fokus qrup görüşləri.

erkən inkişafın dəstəkləndirilməsi, gündüz mərkəzlərində xidmətlərin göstərilməsi, köməkçi vəsaitlərlə təminat kimi alt proqramlar daxildir⁹⁹.

Etnik azlığı təmsil edən məhdud imkanlı şəxslərin ehtiyaclarını və üzvləşdikləri sistemli maneələri nəzərə alaraq, sosial rehabilitasiya və uşaqlara qulluq alt proqramlarına çıxış bir sıra problemlərlə əlaqələndirilir. Bununla yanaşı, digər hallarda olduğu kimi, sosial rehabilitasiya və uşağa qulluq üzrə dövlət proqramından istifadə edən sağlamlıq imkanları məhdud olan benefisiarların statistik məlumatları üzərində etnik mənsubiyyət baxımından işlənilmir və bu da həmin qrupun xidmətlərə çıxış imkanlarının tam qiymətləndirilməsi imkanlarını istisna edir.

Sağlamlıq imkanları məhdud olan uşaqlar üçün xidmətlərə əlçatma xüsusilə böyük problemdir. Kvemo Kartli bölgəsində servis-provayderlər (xidmət təminatçıları) tərəfindən ayrılmış yerlərin bu ərazidə yaşayan uşaqların sayına nisbəti *kəskin şəkildə qeyri-mütənasibdir və mövcud göstəricilər Gürcüstanın digər regionları ilə müqayisədə xeyli aşağıdır*.

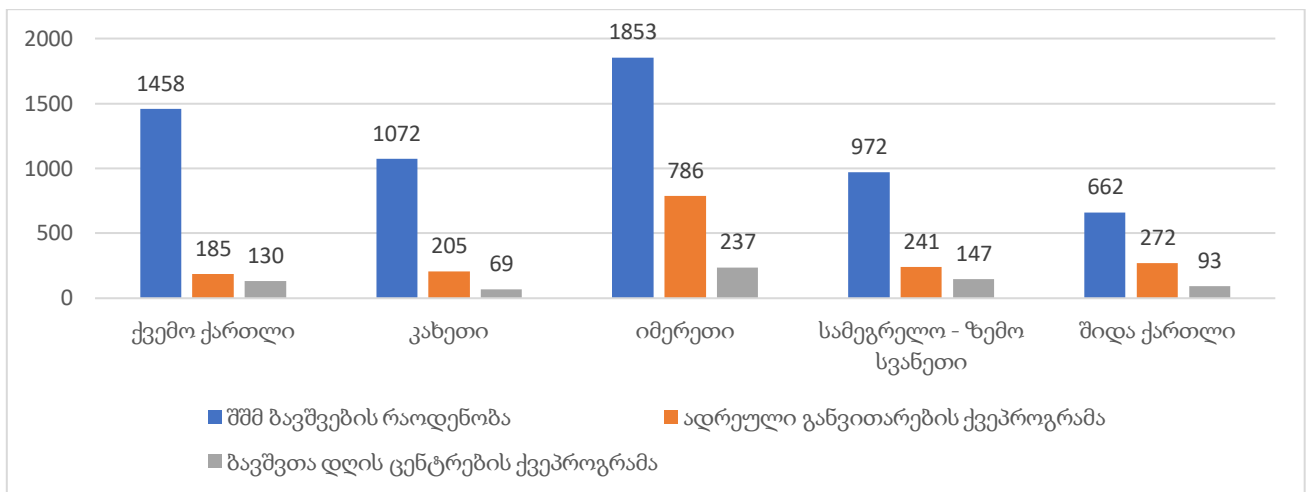
Ümumilikdə, Gürcüstanın regionlarında sağlamlıq imkanları məhdud olan uşaqların sayı 67-dən (Raça-Leçxumi və Kvemo Svaneti) 4549 məhdud imkanlı uşağa (Tbilisi) qədər dəyişir. Erkən inkişaf və Gündüz Mərkəzlərinin alt proqramları çərçivəsində ayrılan məbləğləri müqayisə etmək üçün imkanları məhdud olan uşaqların sayının Kvemo Kartli bölgəsinin məlumatlarına yaxın olduğu bölgələr (1 458 məhdud imkanlı uşaq) seçilmişdir.¹⁰⁰

Qrafik №3. Müxtəlif regionlarda erkən inkişaf və Gündüz Mərkəzinin alt proqramlarına cəlb olunan uşaqların ümumi sayı

---

⁹⁹ Gürcüstan Hökumətinin 2021-ci il 31 dekabr №364 „2022-ci ili Sosial Rehabilitasiya və Uşağa Qayğı Dövlət Proqramının Təsdiq edilməsi haqqında” Qərarı

¹⁰⁰ Qeyd: bu məlumat Acarıstanın M/R-nı göstərmir, çünki müvafiq proqramlar həm Acarıstan M/R-nın mərkəzi büdcəsində, həm də Batumi və Şuaxevi munisipalitetlərinin büdcələrində yayılmışdır.

ქვემო ქართლი   Kvemo Kartli
კახეთი   Kakheti
იმერეთი   Imereti
სამეგრელო-ზემო სვანეთი   Samegrelo-Zemo Svaneti
შიდა ქართლი   Shida Kartli

შშმ ბავშვების რაოდენობა   Sağlamlıq imkanları məhdud olan uşaqların sayı
ბავშვთა დღის ცენტრების ქვეპროგრამა   Uşaqların Gündüz Mərkəzlərinin alt proqramı
ადრეული განვითარების ქვეპროგრამა   Erkən İnkişaf alt proqramı

Bundan əlavə, *Kvemo Kartlinin 7 munisipalitetindən 4-də (Qardabani, Dmanisi, Tetrtsğaro və Tsalka munisipalitetləri)* erkən inkişaf və gündüz mərkəzlərinin alt proqramları ilə nəzərdə tutulmuş xidmətlərə çıxış mümkün deyil və bu da həmin munisipalitetlərdə yaşayan uşaqların vəziyyətinə çox mənfi təsir göstərir.

Sosial işçilər də bu problemə diqqət yetirirlər, onlar Gündüz mərkəzi və Uşaqların Erkən İnkişafı xidmətlərinin vətəndaşların, o cümlədən azərbaycandilli icmanın əsas ehtiyacı olduğunu və buna görə də əsas tələb predmeti olduğunu qeyd edirlər¹⁰¹. Ehtiyaca görə, azyaşlı ailə üzvünün minimal xidmət alması üçün insanlar uzaq məsafədən başqa munisipalitetə getməli olurlar.

„Bizim benefisiarlar sözügedən servisləri almaq üçün Marneuliyə və ya Tbilisiyə getməli olurlar, bu da maliyyə imkanları ilə bağlıdır”.

Bolnisi munisipalitetində çalışan sosial işçi¹⁰²

Sağlamlıq imkanları məhdud uşaqların ailə üzvlərinin qeyd etdiyi kimi, hər ay nəqliyyata yüklərlə ləri xərclənir ki, bu da onların sosial-iqtisadi vəziyyətinə ciddi təsir edir.

“Bizə ayda ən azı 500 lari lazımdır. Yanacaqın qiyməti qalxandan sonra daha da bahalaşacaq”.

¹⁰¹ Kvemo Kartli bölgəsində işləyən sosial işçilərlə fokus qrup görüşləri
¹⁰² Qeyd: buna diqqət Tetrtsğaro munisipalitetində çalışan sosial işçi də yönəltdi.

Proqramlara qoşulmaq mümkün olduğu halda, yenə də problemi dil siyasəti yaradır. Bu zaman bəzi valideynlər dövlət proqramından çox özəl xidmətdən istifadə etməyə məcbur olurlar.

“Nnitq problemləri ilə bağlı azərbaycandilli erkən inkişaf proqramını tələb etmələri problemdir. Tez-tez elə olur ki, Qardabanidən Marneuliyə aparmalı olurlar və ya Rustavidə özəl klinika var ki, rədd məktubu alındığı halda, meriya tərəfindən maliyyələşdirilir. Yəni məktub verilir ki, [benefisiar] dövlət proqramı ilə maliyyələşdirilmir, [bundan sonra] onu meriya maliyyələşdirir”.

Qardabani munisipalitetində işləyən sosial işçi

“[Etnik] azərbaycanlı icması öz dillərində reabilitasiya və digər xidmətlər istəyir. Bizdə, Rustavidə yalnız bir beləsi müəssisə var və o da dövlət vauçeri ilə deyil, özəl qurumdur. Kütləvi şəkildə gəlirlər ki, imtina məktubu verək, çünki özəl xidmət almaq istəyirlər, - orada dil problemi yoxdur. Ən azı 1 [Azərbaycan dilli xidmət] dövlət vauçeri ilə ola bilər”.

Kvemo Kartli bölgəsində işləyən sosial işçi

Digər tərəfdən qeyd etmək lazımdır ki, Kvemo Kartlidə yaşayan məhdud imkanlı şəxslərin sosial reabilitasiya və uşağa qayğı proqramı ilə nəzərdə tutulmuş *kiçik servislər haqqında da məlumatları yoxdur* və bunun haqqında nəinki sağlamlıq imkanları məhdud icma, eləcə də Gürcüstanın İşğal Olunmuş Ərazilərindən Məcburi Köçkünlərin, Əmək, Səhiyyə və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi də göstərir.¹⁰³ Yuxarıda qeyd edildiyi kimi, dövlət icma üzvlərinin məlumatlandırma istiqamətində aktiv rol oynamır və belə bir servislər haqqında məhdud imkanlı şəxslər və onların ailə üzvləri qeyri-rəsmi mənbələrdən, əsasən yaşadıkları ərazinin sakinlərindən alırlar.¹⁰⁴

Sosial reabilitasiya və uşağa qayğı üzrə dövlət proqramları, eləcə də digər müvafiq xidmətlər barədə əhalinin məlumatlandırılması və cəlb edilməsində sosial işçilərin xüsusi rolu var. Funksiyalarının vacibliyinə baxmayaraq, sağlamlıq imkanları məhdud olan şəxslərlə fokus qruplar onların fəaliyyətlərinin son dərəcə məhdud olduğunu təsdiqlədi. Araşdırma iştirakçılarında heç biri öz munisipalitetlərində çalışan sosial işçinin kimliyini bilmirdi və bəziləri belə bir vəzifənin mövcudluğunu fokus qrup toplantısında öyrəndiklərini bildirdilər.¹⁰⁵

„Bu vəzifənin olduğunu indi öyrəndim. Bu da ona misaldır ki, məlumatların çoxu bizə gəlib çatmur“.

Bolnisi munisipalitetində yaşayan məhdud imkanlı şəxs

Bununla belə, sosial işçilərin fəaliyyətini təhlil edərkən, dövlət qayğı sistemində yaradılan, onların işləri səmərəli idarə etməsinə və benefisiarlarla dərindən işləməsinə mane olan sistemli problemlər də diqqətdən kənar qalmamalıdır. Bu cür problemlər arasında sosial işə ayrılan cüzi insan və maliyyə resursları, sosial işçilərin həddən artıq yüklənməsi və ağır iş şəraiti, nəqliyyatla bağlı problemlər var ki, bu da inzibati mərkəzlərə

¹⁰³ Gürcüstanın İşğal Olunmuş Ərazilərindən Məcburi Köçkünlər, Əmək, Səhiyyə və Sosial Müdafiə Nazirliyinin nümayəndəsi ilə müsahibə; fokus qrup görüşləri Bolnisi və Marneuli munisipalitetlərində yaşayan məhdud imkanlılar və onların ailə üzvləri ilə görüşlər.

¹⁰⁴ Dmanisi, Bolnisi və Marneuli munisipalitetlərində yaşayan məhdud imkanlı şəxslərlə və onların ailə üzvləri ilə fokus görüşlər.

¹⁰⁵ Burada.

deyil, munisipalitetin müxtəlif kəndlərinə getmək zərurəti yarandıqda, daha da problemlə olur. Nəticə etibarlı ilə, sosial iş yalnız təxiras alınmaz hallarla məhdudlaşır və əksər digər hallara laqeyd yanaşılır.¹⁰⁶

Sonda, Xalq Müvəkkili Aparatının nümayəndəsinin sözlərinə görə, proqramlar və xidmətlərlə bağlı məlumatlılığa görə, əhali mərkəzi hökumət səviyyəsində mövcud olan xidmətlərə qoşulmaq üçün daha çox yerli hökumətə müraciət edir. Lakin məlumatlandırma səviyyəsinin aşağı olması səbəbindən, munisipalitetlər çox vaxt vətəndaşların müraciətlərini müvafiq quruma yönləndirmədən, belə bir xidmətə cəlb olunmağın onların səlahiyyətlərinə aid olmadığını əsas gətirərək, onlara cavab verməkdən imtina edirlər¹⁰⁷. Bununla bağlı yerli əhali üçün bir sıra problemlər yaradılıb. Məsələn, sağlamlıq imkanı məhdud olan şəxslərdən birinin qeyd etdiyi kimi, munisipalitetin yardımı ilə əlil arabası ilə təminat alt proqramına qoşulmaq üçün yazılmış ərizə Dövlət Qayğısı Orqanında rəsmi qeydiyyatla alınmamışdır və nəticədə, vətəndaş Tbilisiyə getməli olmuş və bunun üçün 200 ləri xərcləmişdi.

„Getmək üçün lombarda əşya qoymuşam”.

Marneuli munisipalitetində yaşayan məhdud imkanlı şəxs

3.2.3. Məşğulluğa dəstək tədbirlərinə əlçatma

Böyük istəyə baxmayaraq, cəmiyyətdə məşğulluq imkanları azdır və məşğulluğa dəstək xidmətlərinə əlçatma son dərəcə məhduddur, bunu Gürcüstanın İşğal Olunmuş Ərazilərindən Məcburi Köçkünlərin, Əmək, Səhiyyə və Sosial Müdafiə Nazirliyinin təqdim etdiyi qeyri-sabit statistikadan da görmək olar. Bütün bunlar məhdud imkanlıların və onların ailə üzvlərinin sosial-iqtisadi vəziyyətinə təsir göstərir.

“Mən operator kimi onlayn, qaynar xətt mərkəzində işləyə bilərəm, amma bu işi bizə kim verər?”

“Mənim üçün əsas məsələ işsizlikdir. Düşünürəm ki, işsizliyə səbəb əmil informasiya vakuumudur. Çox şey edə bilərəm. 8-10 saat işləyə də bilərəm”.

“Mənə sosial müavinət verirlər, amma nəyimə çatır?” İşləsəydim, yaxşı olardı”.

Bolnisi munisipalitetində yaşayan sağlamlıq imkanları məhdud şəxslər

Qeyd edək ki, Gürcüstan hökuməti hər il İHHŞ - Məşğulluğa Dəstək üzrə Dövlət Agentliyi tərəfindən həyata keçirilən və ayrı-ayrı həssas qrupların iqtisadi aktivləşdirilməsi mexanizmlərini birləşdirən məşğulluğun dövlət dəstəyi proqramını təsdiq edir¹⁰⁸. 2022-ci il vəziyyəti ilə proqrama aşağıdakı alt proqramlar daxildir:

- Məşğulluğun dəstəkləndirilməsi xidmətlərinin inkişafı alt proqramı;
- İşaxtaranların peşə ixtisaslarının artırılması üçün alt proqram;
- İctimai işlərdə məşğulluğun dəstəkləndirilməsi alt proqramı.

Proqrama cəlb olunan sağlamlıq imkanları məhdud olan şəxslərin sayı illərdir ki, azdır və icma üzvlərinin çox hissəsini əhatə etmir. Gürcüstanın İşğal Olunmuş Ərazilərindən olan Məcburi Köçkünlər, Əmək, Səhiyyə və

¹⁰⁶ Gürcüstan Xalq Müvəkkili Aparatının məhdud imkanlı şəxslərin hüquqlarının departament nümayəndəsi ilə görüş.

¹⁰⁷ Burada.

¹⁰⁸ bax: Gürcüstan Hökumətinin 2022-ci il 17 fevral №81 Qərarı „2022-ci ildə Məşğulluğun Dəstəkləndirilməsi üzrə Dövlət Siyasətinin təsdiqlənməsi haqqında”.

Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyinin müəyyən alt proqramlarla¹⁰⁹ bağlı təqdim etdiyi məlumatlara sağlamlıq imkanları məhdud olan benefisiarların ümumi sayı, ayrı-ayrı alt proqramlar üzrə isə regionlar üzrə benefisiarların sayı haqqında statistik məlumatlar daxildir. Bununla yanaşı, digər sahələr kimi, bu *sahədə də etnik mənsubiyyətə görə statistik məlumatlar hazırlanmır* ki, bu da etnik azlıqların proqram və alt proqramlara çıxışının effektivliyini tam qiymətləndirməyə imkan vermir.

Nazirlik tərəfindən yalnız 2 alt proqramla bağlı verilən məlumatlara regionlar üzrə statistik məlumatlar daxildir:

- **İş yerləri üzrə əməyin ödənilməsinin maddi yardım (subsidiya) komponenti** - statistik məlumatlara görə, maddi yardımın verilmə komponentinə daxil olan məhdud imkanlıların sayı bu illər ərzində çox aşağı olmuşdur. Məsələn, 2021-ci ildə 8 sağlamlıq imkanları məhdud olan şəxs bu mexanizmdən faydalanıb (*Tbilisidən – 6; Şida Kartlidən - 1 və Kaxetidən - 1*), 2022-ci ildə isə komponentə daxil olmaq üçün yalnız 1 məhdud imkanlı şəxsə konsultasiya verilib. **Mövcud cüzi statistik məlumatlardan görünür ki, bu komponent Kvemo Kartlini əhatə etmir.**

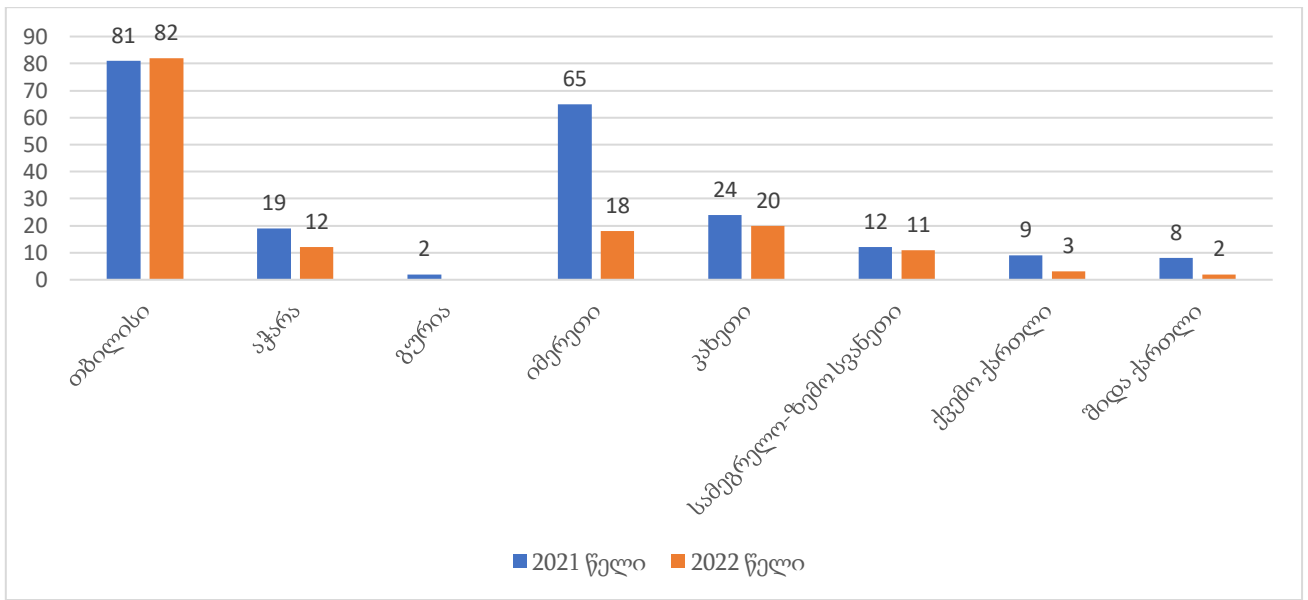
- **Məşğulluq üzrə dəstəkçi konsultantların (belə adlanan kouçların) xidmətləri** - bu komponent konsultantlar tərəfindən b.a. iş axtaranlar və xüsusi təhsilə ehtiyacı olan şəxslər və potensial işəgötürənlər arasında əlaqə funksiyasının yerinə yetirilməsini nəzərdə tutur. Statistik məlumatlara görə, Kvemo Kartlidə məşğulluq üzrə dəstəkçi konsultant xidmətlərinə cəlb olunan məhdud imkanlıların sayı, eləcə də komponentə cəlb olunan məhdud imkanlı şəxslərin nisbəti digər bölgələrlə müqayisədə aşağıdır.

Qrafik №4. Məşğulluq üzrə dəstəkçi konsultant (belə adlanan kouç) xidmətinə cəlb olunmuş sağlamlıq imkanları məhdud şəxslərin sayı, regionlara əsasən¹¹⁰

---

¹⁰⁹ Məsələn, əsas sərəfşələrin inkişafı, işaxtaranların peşəkar hazırlığı və ixtisasının artırılması; Gürcüstanın İşğal Olunmuş Ərazilərindən Məcburi Köçkünlər, Əmək, Səhiyyə və Sosial Müdafiə Nazirliyinin rəsmi korrespondensiyası N MOH 1 22 00173448; 2.08.2022.

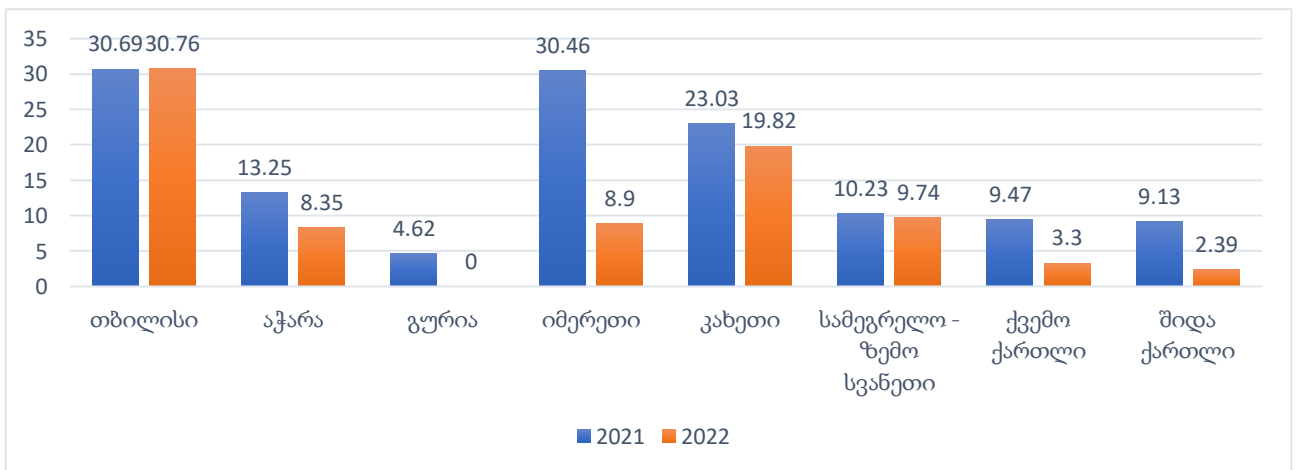
¹¹⁰ Qeyd: Statistika da ayrı-ayrı bölgələr, o cümlədən Raça-Leçxumi və Kvemo Svaneti, Msxeta-Mtianeti, Samtğə-Cavaxeti göstərilir.

თბილისი	Tbilisi
აჭარა	Acaristan
გურია	Quriya
იმერეთი	Imereti
კახეთი	Kakheti
ქვემო ქართლი	Kvemo Kartli
სამეგრელო-ზემო სვანეთი	Sameqrelo-Zemo Svaneti
შიდა ქართლი	Shida Kartli

2021 წელი   2021 il   2022 წელი   2022 il

Qrafik №5. Məşgulluq üzrə dəstəkcü konsultant (belə adlanan kouç) xidmətinə cəlb olunmuş şəxslərin sayı, hər 10 000 yetkin yaşlı sağlamlıq imkanları məhdud şəxslərin sayına əsasən¹¹¹

¹¹¹ Qeyd: Statistika da ayrı-ayrı bölgələr, o cümlədən Raça-Leçxumi və Kvemo Svaneti, Mxeta-Mtianeti, Samtge-Cavaxeti göstərilir.

Digər servislərdə olduğu kimi, işlə təminatda dəstək proqramı ilə nəzərdə tutulmuş xidmətlər haqqında Kvemo Kartlidə yaşayan etnik azərbaycanlı sağlamlıq imkanları məhdud şəxslərin məlumatlandırılması çox aşağıdır. Fokus qrupun görüşlərində *heç bir sağlamlıq imkanı məhdud şəxs belə bir mexanizmlər* haqqında məlumata malik deyildi.¹¹²

Nəticə və əsas yanaşmalar

Kvemo Kartlidə etnik azərbaycanlı sağlamlıq imkanları məhdud şəxslərin mərkəzi hökumət səviyyəsində xidmətlərə və mexanizmlərə əlçatma məsələsi öyrənilərkən bir sıra maneələr və sistemli problemlər müəyyən edilmişdir ki, bu da son nəticədə sözügedən icma nümayəndələrinin sosial təcrid olunmasına gətirib çıxarır və onların ictimai həyatda başqaları ilə bərabər iştirakına mane olur.

Müvafiq beynəlxalq standartlar məhdud imkanlı etnik azlıqların həssaslığını tanıyır və dövlətləri onların ehtiyaclarını müəyyən etmək və problemləri həll etmək üçün tədbirlər görməyə, o cümlədən statistikanın aparılması, icma üzvlərinin cəlb edilməsi və iştirakını, xidmətlərə və məlumatlara əlçatmanı təmin etməyə çağırır.

Beynəlxalq standartlara baxmayaraq, Gürcüstanda vəziyyət kəskin şəkildə fərqlidir. Bu qrupun nümayəndələri mərkəzi hökumət tərəfindən tamamilə görünməz qalır, təcrid olunur və onlara laqeyd yanaşılır. Mərkəzi hökumət, öz növbəsində, onları təyin etmək, maneələri başa düşmək və inklüziv yanaşmalarla bunları aradan qaldırmaq nəzərinə malik deyil.

Etnik azərbaycanlı məhdud imkanlıların ehtiyaclarını öyrənərkən məlum olur ki, ölkədə yaşayan digər məhdud imkanlıların icmasının üzləşdiyi problemlər də onlar üçün kəskin və aktualdır. Bunların arasında ləyaqəti alçaldan tibbi modellə sağlamlıq imkanının məhdudluğu statusu, xidmətlərin qıtlığı və minimal ehtiyacların sosial paketinin həddən az olmasıdır.

Yuxarıda qeyd olunan sistemli problemlərlə yanaşı, tədqiqat prosesində əğlabatan müddət ərzində həll edilməsi üçün dövlətdən effektiv tədbirlərin görülməsini tələb edən problemlər də müəyyən edilmişdir:

Etnik azlıq nümayəndəsi məhdud imkanlı şəxslərin mərkəzi səviyyədə mövcud servislərə və mexanizmlərə əlçatma hissəsində, əsas problemlərdən biri dövlət dili siyasətidir, bu da etnik azlıqlar üçün əvvəlcə qiymətləndirmə və sağlamlıq imkanının məhdudluğu statusunun alınma mərhələsində və sonra da, bütün istiqamətlərdə, o cümlədən baza resurslarının çatdırılma prosesində də, ana dilinin istifadəsini tamamilə istisna edir və bununla əsaslı şəkildə onların sosial həssaslığını və eksklüzivalarını dərinləşdirir. Dövlət orqanları ilə ünsiyyət zamanı dil maneəsinin qarşısının alınması yükü bütövlükdə məhdud imkanlı şəxsə və ya onun ailə üzvünə keçir və bunlar da məcbur olurlar ki, ailənin başqa üzvlərinin, qohumların, tanışların və ya qonşuların yardımı ilə gürcü-azərbaycanca və ya rusca-azərbaycanca dövlətlə ünsiyyət qura bilsinlər;

- Dövlətin dil siyasəti etnik azlıq nümayəndəsi olan şəxslərin müxtəlif servislərə və məlumatlara maneəsiz əlçatmalarına nəinki mərkəzi, eləcə də munisipal səviyyədə də çox maneələr yaradır. Büdcələrdə tərcümə resursları nəzərdə tutulmadığına görə, etnik azərbaycanlı vətəndaşlar sənədləri (ərizələri, şikayətləri, inzibati orqanların cavablarını) öz vəsaitləri hesabına tərcümə etməli və bu yolla əsas məlumatları əldə etməli olurlar ki, bu da məhdud imkanlılar üçün xüsusilə böyük maliyyə yüküdür. Son nəticədə, xidmətlərə və məlumatlara maneəsiz çıxışın təmin edilməsi baxımından, dövlətin mövcud siyasəti həm BMT-nin Sağlamlıq İmkanları Məhdud Şəxslərin Hüquqları Konvensiyasına, həm də Milli Azlıqların Müdafiəsi üzrə Avropa Şurasının Çərçivə Konvensiyasına ziddir;

¹¹² Bolnisi və Marneuli munisipalitetlərində yaşayan məhdud imkanlılar və onların ailə üzvləri ilə fokus qrup görüşləri

- Xidmətlərə qoşulduqdan sonra da dil siyasəti problem olaraq qalır, - araşdırmalar göstərir ki, məhdud imkanlı uşaqların valideynləri dövlət proqramı əvəzinə onlara Azərbaycan dilində xidmət göstəriləcək özəl xidmətdən (munisipalitet tərəfindən maliyyələşdirilən) istifadə etməyə məcbur olurlar;
- Dövlətin dil siyasəti ölkədə yaşayan sağlamlıq imkanları məhdud şəxslərin informasiya əldə etmək çətinliyini daha da artırır. İnformasiya vakuumu şəraitində Kvemo Kartlidə yaşayan məhdud imkanlılar ölkədəki cüzi xidmətlər (o cümlədən sosial reabilitasiya və uşaqlara qulluq, həmçinin məşğulluğun təşviqi xidmətləri) haqqında məlumatlara malik deyillər və onlar bu xidmətlərdə iştirak edə bilmirlər. Onlarda məhdud imkanlıların hüquqları və onların müdafiə mexanizmləri haqqında da məlumat yoxdur. Fokus-qrup iştirakçılarının böyük əksəriyyəti də öz bələdiyyələrində çalışan sosial işçi, onun şəxsiyyəti və funksiyaları haqqında məlumatlandırılmayıb. Belə bir vəziyyət beynəlxalq standartları, xüsusən də sağlamlıq imkanları məhdud olan şəxslərin hüquqlarına dair BMT Konvensiyasının müddəalarını, o cümlədən sağlamlıq imkanları məhdud şəxslərin işləməsinə və məşğulluğunu (27-ci maddə), müstəqil yaşamaq və ictimai həyatda iştirakı (maddə 19), sosial müdafiə və adekvat yaşayış standartının hüquqlarını müəyyən edən hüquqlarını (maddə 28) nəzərə almır;
- Dövlət informasiya vakuumuna adekvat reaksiya verə bilmir və onu aradan qaldırmaq üçün sistemli tədbirlər görmür. Bundan başqa, Gürcüstanın İşğal Olunmuş Ərazilərindən Məcburi Köçkünlər Nazirliyinin, Əmək, Səhiyyə və Əhəlinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyinin, eləcə də onun sisteminə daxil olan müvafiq İHHŞ-lərin, o cümlədən İHHŞ - Sosial Xidmətlər Agentliyinin və İHHŞ - Dövlət Qayğısının və İnsan Alveri Qurbanları, Etnik Azlıqların Qurbanlarına Yardım Agentliyinin internet saytlarında yerləşdirilən məlumatlar etnik azlıqların dillərində mövcud deyil ki, bu da cəmiyyət üçün daha da böyük informasiya vakuumu yaradır. Yuxarıda qeyd olunanlar, ilk növbədə, BMT-nin Sağlamlıq İmkanları Məhdud olan Şəxslərin Hüquqları haqqında Konvensiyada müəyyən edilmiş məlumat əldə etmək hüququna ziddir (9, 21-ci maddələr);
- Dövlət servisləri ilə bağlı məlumat xarakterli görüşlər az və systemsizdir və məlumat vermək öhdəliyi daşıyan aparıcı qurum Gürcüstanın İşğal Olunmuş Ərazilərindən olan Məcburi Köçkünlər, Əmək, Səhiyyə və Sosial Müdafiə Nazirliyi, Barışq və Vətəndaş Bərabərliyi üzrə Dövlət Nazirinin Aparatıdır. Müvafiq olaraq, etnik azlığı təqdim edən məhdud imkanlı şəxslər, cəmiyyətin qalan hissəsindən fərqli olaraq, tematik agentliyin - Gürcüstanın İşğal Olunmuş Ərazilərindən olan Məcburi Köçkünlər, Əmək, Səhiyyə və Sosial Müdafiə Nazirliyinin informasiya siyasətinin əsas hədəf qrupu hesab edilmir və bu qrupun bu Nazirliyin ümumi əhaliyə yönəlmiş ünsiyyətdən kənar qalmasına səbəb olur;
- Məlumatlandırma ilə bağlı çətinliklərlə yanaşı, mərkəzi hökumət praktiki olaraq ictimaiyyəti qərarların qəbulu prosesinə cəlb etmir. Hökumət etnik azlığı təmsil edən şəxsləri, ümumiyyətlə görmür və onları nəinki müxtəlif idarələrarası mexanizmlərin işinə fəal şəkildə cəlb etmir, həm də bu qrupun üzləşdiyi maneələrlə və onların qarşısının alınma üsulları ilə bağlı məsələni qaldırmır. Yaranmış vəziyyət Sağlamlıq İmkanları Məhdud Şəxslərin Hüquqları haqqında Konvensiyanın qərarların qəbulu prosesində məhdud imkanlıların icmasının fəal və səmərəli cəlb olunması və iştirakı ilə bağlı müddəalarına ziddir;
- Bir tərəfdən vətəndaş bərabərliyi və inteqrasiyası üzrə dövlət strategiyası və fəaliyyət planı, digər tərəfdən isə sağlamlıq imkanları məhdud şəxslərin hüquqlarını tənzipləyən qanunvericilik və siyasət çərçivəsi etnik azlıqlardan olan məhdud imkanlıları, xüsusi həssaslığa malik bir qrup kimi görmür və onların sosial eksklüziyasının aradan qaldırılmasını və çətinliklərin öhdəsindən gəlmək yollarını əks etdirmir;
- BMT-nin Sağlamlıq İmkanları Məhdud olan Şəxslərin Hüquqları haqqında Konvensiyası və Avropa Şurasının Milli Azlıqların Müdafiəsi haqqında Çərçivə Konvensiyasının standartları ilə dəstəklənən beynəlxalq səviyyədə tövsiyələrə baxmayaraq, dövlət etnik mənsubiyyətinə görə məhdud imkanlı şəxslər haqqında statistik məlumatlar üzərində işləmir və bu da sözügedən qrupun nümayəndələrinə qarşı dövlət siyasətinin təsirini qiymətləndirmək imkanını boğur. Xüsusilə də,
  - Dövlət etnik azlıqları təmsil edən və/və ya sosial paket alan məhdud imkanlıların sayını dəqiqləşdirməmişdir;

- Etnik azlıqları təqdim edən məhdud imkanlıların mərkəzi səviyyədə mövcud xidmətlərə (o cümlədən sosial reabilitasiya və uşaqlara qulluq üzrə dövlət proqramı, məşğulluğun dəstəkləndirilməsi proqramı) cəlb olunma göstəriciləri hökumətə məlum deyil.
- - Etnik əlamətlə statistikanın olmadığı halda belə, Kvemo Kartli bölgəsində yaranmış xoşagəlməz vəziyyəti Gürcüstanın İşğal Olunmuş Ərazilərindən Məcburi Köçkünlər, Əmək, Səhiyyə və Sosial Müdafiə Nazirliyinə daxil olan cüzi məlumatlardan da görmək olar. O cümlədən,
- Gürcüstanda Kvemo Kartli regionu sosial paket proqramı ilə müəyyən edilmiş və əhatə olunmuş ən az məhdud imkanlı şəxslərə malikdir. Sözügedən regionda məhdud imkanlıların sayı ümumi əhalinin 2,42 faizini təşkil edir. Bölgənin üç munisipalitetində məhdud imkanlıların payı regional orta göstəricidən çox aşağıdır və Tetrtskaro munisipalitetində 2,07%, Qardabani munisipalitetində - 2,28% və Tsalki munisipalitetində - 2,3% təşkil edir;
- Bununla yanaşı, hər 100 000 nəfərə düşən məhdud imkanlıların statusunun müəyyən edilməsi məqsədilə tibbi-sosial ekspertiza apararı tibb müəssisələrinin sayına görə, Kvemo Kartli bölgəsi Gürcüstanın bölgələri arasında ikinci yerdədir. Tsalka, Dmanisi və Tetrtsğaro munisipalitetlərində belə qurumlar ümumiyyətlə fəaliyyət göstərmir, bu səbəbdən əhali status almaq üçün başqa munisipalitetlərə üz tutmalı olur ki, bu da böyük maliyyə və vaxt resursları ilə bağlıdır.
- Gündüz mərkəzi və erkən inkişaf alt proqramları çərçivəsində Kvemo Kartlidə xidmət təminatçıları tərəfindən ayrılmış yerlərin nisbəti və bu ərazidə yaşayan sağlamlıq imkanları məhdud uşaqların sayı kəskin qeyri-mütənasibdir və cari göstəricilər Gürcüstanın digər regionları ilə müqayisədə xeyli aşağıdır. Alt proqramlar çərçivəsində ayrılan yerlər sağlamlıq imkanları məhdud uşaqların daha az yaşadığı rayonların göstəricilərindən geri qalır. Bundan başqa, Qardabani, Dmanisi, Tetrtsğaro və Tsalka munisipalitetlərində alt proqramlar ümumiyyətlə fəaliyyət göstərmir. Buna görə də, məhdud imkanlı uşaqların ailə üzvləri böyük pul və vaxtla əlaqəli olan bütün nəqliyyat yükünü özləri daşıyırlar.
- Statistik məlumatlara görə, Kvemo Kartlidə məşğulluq üzrə dəstəkçi məsləhətçilərin (kouç deyilən) xidmətlərinə cəlb olunan məhdud imkanlıların sayı və onun regionda yaşayan məhdud imkanlıların ümumi sayına nisbəti aşağıdır və Gürcüstanın bir çox bölgələrindən (Acarıstan M/R, Kaxeti, İmereti, Tbilisi munisipaliteti, Sameqrelo - Zemo Svaneti) geri qalır.

Təvsiyələr

Kvemo Kartlidə yaşayan etnik azərbaycanlı məhdud imkanlıların üzləşdiyi çoxsaylı maneələri nəzərə alaraq, Gürcüstanın mərkəzi hökumətinin ağılabatan vaxt çərçivəsində müvafiq addımlar atması vacibdir:

- Qanunvericilikdə və siyasi sənədlərdə etnik azlığı təmsil edən məhdud imkanlıların dövlətin ən həssas və laqeyd yanaşılan qruplarından biri kimi tanınması, onların ehtiyaclarının müəyyən edilməsi və əldə edilmiş məlumatlar əsasında üzləşdikləri maneələrin aradan qaldırılması üçün qısa və uzunmüddətli planın müəyyən edilməsi;

- Etnik azlıq nümayəndələrinin, o cümlədən məhdud imkanlıların sistemli və ətraflı məlumatlandırılması öhdəliyini nəzərə alan ardıcıl informasiya siyasətinin işlənilməsi və hazırlanması. Bu siyasətdə sağlamlıq imkanları məhdud olan şəxslərin hüquqları, mövcud xidmətlər və təşəbbüslər, dövlət siyasətində dəyişikliklər, hüquq pozuntuları zamanı müraciət mexanizmləri barədə bu qrupun ana dilində məlumatlandırılması üzrə dövlətin öhdəliyi;

- bütün ehtiyacları və linqvistik mənsubiyyəti olan sağlamlıq imkanları məhdud olan şəxslərin informasiyaya maneəsiz çıxışı məsələsini nəzərə alan məhdud imkanlılar üçün informasiya əlçatanlığının vahid standartının hazırlanması;

- - İnforsiyaya əlçatmanın vahid standartının hazırlanmasına qədər etnik azlığı təqdim edən məhdud imkanlılar üçün dövlət qurumları, tibb müəssisələri (xüsusilə statusun verilməsinə cavabdeh olan qurumlar) ilə ünsiyyət prosesində pulsuz, peşəkar tərçüməçi xidmətlərinin göstərilməsi, eləcə də sosial işçilərlə. səmərəli ünsiyyət məqsədləri üçün, həmçinin etnik azlıqların nümayəndələrinin bu qurumlarda/təşkilatlarda işlə təmin olunmasının mümkün qədər həvəsləndirilməsi;
- Gürcüstanın İşğal Olunmuş Ərazilərindən olan Məcburi Köçkünlər Nazirliyinin, Əmək, Səhiyyə və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyinin, habelə onun sisteminə daxil olan müvafiq İHHŞ-lərin, o cümlədən İHHŞ - Sosial Xidmət Agentliyi və İHHŞ - Dövlət Qayğısı və Trafikinə Qurbanlarına Yardım Agentliyinin internet saytlarında ən azından, etnik azlıqların dillərində vətəndaşlar üçün vacib məlumatların yerləşdirilməsinin təmin edilməsi;
- Sağlamlıq imkanları məhdud olan şəxslərlə bağlı etnik mənsubiyyətə görə statistik məlumatların işlənməsi və ictimaiyyətin onlara əlçatmasının təmin edilməsi;
- etnik azlığı təmsil edən məhdud imkanlı şəxslərin mərkəzi səviyyədə mövcud mexanizmlərə qoşulmasının və effektiv iştirakının təmin edilməsi, bu da məhdud imkanlılarla münasibətdə siyasətin dəyişdirilməsi prosesində bu qrupun ehtiyac və perspektivlərinin nəzərə alınması üçün ilkin şərt olacaqdır.
- - məhdud imkanlı şəxslərə statusun verilməsinin sosial modelinə keçməzdən öncə, munisipalitetlərlə sıx koordinasiya ilə status almaq istəyən və ya statusunu dəyişmək istəyən şəxslər üçün tibb müəssisələrinin coğrafi əlçatanlığının təmin edilməsi, 1. munisipalitetlərdə məsul qurumların çalışdırılması, 2. digər munisipalitetlərə pulsuz nəqliyyat və ya 3. munisipalitetin müxtəlif ərazilərindən munisipalitet mərkəzinə (servisə) pulsuz nəqləmə ilə;
- Sosial reabilitasiya və uşaqlara qulluq üzrə dövlət proqramında göstərilən xidmətlərin çoxalmasının, xüsusilə də munisipalitetlərin hamısında yerli əhalinin faydalana biləcəyi bütün dillərdə gündüz mərkəzlərinin və erkən inkişaf alt proqramlarının fəaliyyətinin təmin edilməsi. Bunun tam həyata keçirilməsindən öncə, munisipalitetlərlə sıx əlaqələndirilməklə, məhdud imkanlı şəxslər üçün xidmətlərin coğrafi əlçatanlığının təmin edilməsi, 1. munisipalitetlərdə məsul qurumların çalışdırılması, 2. digər munisipalitetlərə pulsuz nəqliyyat və ya 3. munisipalitetin müxtəlif ərazilərindən munisipalitet mərkəzinə (servisə) pulsuz nəqləmə ilə;
- Yerli əhali üçün əlçatan bütün dillərdə fəaliyyətin göstərilməsi. Bunun tam həyata keçirilməsindən öncə, munisipalitetlərlə sıx əlaqələndirilməklə, məhdud imkanlı şəxslər üçün xidmətlərin coğrafi əlçatanlığının təmin edilməsi, 1. digər munisipalitetlərə pulsuz nəqliyyat və ya 2. munisipalitetin müxtəlif ərazilərindən munisipalitet mərkəzinə (servisə) pulsuz nəqləmə ilə;
- Dövlət məşğulluğun dəstəkləndirilməsi proqramında nəzərdə tutulmuş mexanizmlərin həyata keçirilməsini və etnik azlığı təqdim edən məhdud imkanlıların fəal şəkildə cəmiyyətə cəlb edilməsini gücləndirməlidir;
- Sağlamlıq imkanları məhdud şəxslərin və etnik azlıqların nümayəndələrinin hüquqları, onların problemləri, reaksiya göstərilməsi və ictimaiyyətlə ünsiyyət standartları ilə bağlı mütəxəssislərin hazırlanması üçün müvafiq proqramların hazırlanmasının təmin edilməsi; məhdudluq statusunun verilməsinə cavabdeh müəssisələrin, sosial işçilərin, Gürcüstanın İşğal Olunmuş Ərazilərindən Məcburi Köçkünlər, Əmək, Səhiyyə və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi nümayəndələrinin sistemli təlimi təmin edilməlidir.